

ב

ב בנובמבר [כיכר] (17) ג 4
 ביום זה, ב־1917, שלח שר החוץ הבריטי לורד בלפור* מכתב ללורד נתנאל רוטשילד, שנפתח במלים: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי יהודי בארץ־ישראל". מכתב זה, הידוע בשם "הצהרת בלפור" ושימש בסיס למנדט שקיבלה בריטניה לשלוט בארץ־ישראל, הושג בזכות מאמצים שהחלו עוד ב־1914 שבמרכזם ניצב ד"ר חיים וייצמן. ההכרזה היתה הכרה ראשונה של מעצמה עולמית בזכויותיו של העם היהודי לשוב למולדת אבותיו. (ראו בעמוד הבא.)

באכר, בנימין זאב, ד"ר (1850–1913) (19) ג 1
 בלשן וחוקר מדעי היהדות. נולד בהונגריה ולמד בלשנות שמית ומזרחית באוניברסיטה של בודפשט וכן באוניברסיטה ובבית מדרש לרבנים בברסלאו. קיבל תואר ד"ר לפילוסופיה מאוניברסיטת לייפציג, הוסמך לרבנות וכיהן כרב של העיר סגד. עמד בראש מפעל לתרגום התנ"ך להונגרית. במחקריו היהודיים על ספרות התורה שבעל פה ניסה לקבוע את חלקו של כל תנא ואמורא בגיבוש האגדה; ובבלשנות – היה ממניחי היסוד לחקר הדקדוק העברי מימי התלמוד עד שלהי ימי הביניים.

באסולה, משה, הרב (1480–1560) (5) ד 3
 נוסע יהודי שביקר בארץ־ישראל; כתב ספר על מסעו ועל החיים בארץ. נולד באיטליה, והיה רב בעיר פיסארו. עלה לרגל לארץ־ישראל ב־1521. עם שובו לאיטליה התמנה לראש ישיבה באנקונה. בשנותיו האחרונות שב לארץ והתגורר בצפת בשכנות עם רבי משה קורדוברו*. חיבורו על הארץ נדפס בעילום שם; יצחק בן צבי* זיהה אותו ופירסם אותו מחדש.

בְּאֵר טוֹבִיָּה (17) ג 2
 מושב במישור החוף, ממערב לקרית מלאכי. ב־1887 הוקמה כאן מושבה לדוגמה על אדמות הברון רוטשילד, שנקראה קסטינה, כשם כפר ערבי סמוך. התנכלות מצד הערבים השכנים ומחסור במים גרמו לנטישת המתיישבים. כשיושבה מחדש ב־1896, קראו למקום בשמו הנוכחי. גם במאורעות 1929 נטשו התושבים את המקום, וב־1930 הוקם היישוב בשלישית, הפעם כמושב.

בניין מוגרבי וכיכר ב' בנובמבר (רחוב אלנבי)

בניין מוגרבי, שהיה ואיננו עוד, היה אמור לשמש את האופרה. היזמה להקמתו נזקפת לזכותם של האדריכל יוסף ברלין ומאיר דיזנגוף, ששיכנעו את יעקב מוגרבי, סוחר יהודי עשיר שעלה לארץ־ישראל מדמשק, כי עדיף בית אופרה בתל אביב על פני בית חנויות ומשרדים. אחד המאפיינים בעבודותיו של יוסף ברלין הוא הפשטת הקשת המזרחית לכדי משולש, ושימוש בלבני סיליקט חשופות. בבניין מוגרבי השתמש ברלין בחלונות מעוטרים בסגנון אר־דקו ובזכוכיות צבעוניות אופייניות, שאותם שילב באולם התיאטרון. הבית תוכנן בשנת 1928, ובנייתו הסתיימה בשנת 1930. בקומת המרתף היה אולם הצגות, ומעליו אולם קולנוע שגגו נפתח בקיץ ושאותו תיכנן המהנדס מקס זרניצקי. באולם התחתון הציגו במהלך השנים תיאטרונים רפרטואריים וסאטיריים: האוהל, הבימה, המטאטא, הקאמרי, הקומקום ולי לה לו. שנים רבות שימש המבנה שני אולמות קולנוע, "מוגרבי" הגדול ובעל היציע – ו"סטודיו" הקטן שבו הוקרנו סרטי איכות. במרכז הכיכר שמחוץ לבניין ניצב השעון של מוגרבי, שהפך לנקודת מפגש. עליו כתב נתן אלתרמן בשירו "הילד נסים": "ועד היום יוצא לבי אל הפנס של מוגרבי..." שריפה קשה פגעה במבנה, ובשנת 1989 נהרס בניין מוגרבי והפך למגרש חנייה.

בְּאֵר יַעֲקֹב (22) א 3
 מועצה מקומית ליד רמלה. נוסדה כמושבה ב־1907 בידי עולים מהקווקז, ונקראת על שמו של רבי יעקב יצחקי, רבם של המתישבים הראשונים. עם קום המדינה נקלטו במושבה כ־700 משפחות נוספות. (בהקשר המקראי: הבאר שממנה באה רחל לשאוב, ויעקב אבינו גלל מפיה את האבן שכיסתה אותה.)

בְּאֵר שֶׁבַע (26) א 2
 מהערים העתיקות והגדולות בארץ, ובירת הנגב. שמה קדום, וניתן לה משום השבועה החוזרת של אברהם ויצחק מצד אחד ושל אבימלך מלך גרר מצד שני על דבר שבע בארות המים. בימי בית ראשון נזכרת כגבול הדרומי של הממלכות. הוקמה מחדש בידי התורכים ב־1900, אך עד 1948 היתה עיירה קטנה ומבודדת; שוחררה במלחמת העצמאות, ומאז הפכה לעיר גדולה, המשמשת מרכז תעשייה ומסחר, שבה אוניברסיטה ובית חולים, תיאטרון ומוזיאונים, איצטדיון ועוד.

באר שבע [סמטה] (26) א 3
 ראו לעיל.

בארט, אהרון, ד"ר (1890–1957) (8) א 4
 ממנהלי בנק אפ"ק*. נולד בגרמניה, למד משפטים והיה ממנהיגי תנועת המזרחי - לימים חלק מהמפד"ל - בגרמניה ובארץ, ציר לקונגרסים הציוניים מטעמה ועורך־הדין של הקונגרס בשנות ה־20 של המאה ה־20. עלה לארץ־ישראל ב־1933, עבד כעורך־דין ונעשה סגן מנהל בנק אפ"ק ב־1938 וכן יו"ר הנהלת כופר היישוב ועוד. עם הקמת המדינה פעל - עם הופיין* - לייצובה מבחינה כלכלית, וחתום עם הופיין על שטרות הכסף הראשונים של ישראל. ספרו *דורנו מול שאלת הנצח* ראה אור ב־1954.

בְּאֵרִי (16) א 2
 שמו העברי של ברל כצנלסון (1887–1944), מראשי תנועת העבודה, מייסד היומון *דבר* ועורכו הראשון. (על שמו זה נקרא קיבוץ בנגב המערבי, מדרום לעזה, שנוסד במוצאי יום הכיפורים תש"ז–1946 כאחד מ־11 יישובים שהוקמו בלילה אחד. נקרא תחילה על שם גרעיני הצופים שהקימו אותו, אחר כך בארות, ולבסוף - בארי.) בתל־אביב רחובות כצנלסון* וקצנלסון*, ולכן נקרא הרחוב בשמו הפחות מוכר של ברל.

בְּאֵרִי [סמטה]
 ראו לעיל.

בבלי (11) ד 4
 ציון שמו של התלמוד בנוסח שנקבע בבבל ונערך במאה ה־5 לספירה - להבדיל מהתלמוד הירושלמי, שנכתב ונחתם

לפניו. זהו האוסף הגדול ביותר של דיונים הלכתיים, מעורבים בדברי אגדה, שנערכו על סמך מסכתות מסוימות משישה סדרי המשנה*. כל מסכת תלמודית פותחת במשנה, ומיד אחריה מובאים דברי התנאים. (ראו מסגרת בעמוד 218)

בגין, מנחם (1913–1992) [דרך] (21) ד 2

מפקד האצ"ל במאבקו נגד השלטון הבריטי וראש הממשלה השישי של ישראל. נולד בליטא, למד משפטים באוניברסיטת וארשה, הצטרף לבית"ר ב-1929 והיה נציב בית"ר בפולין ב-1939. עלה לארץ-ישראל ב-1942 כחייל בצבא הפולני, הועמד בראש אצ"ל* ב-1943, הכריז על מרד נגד שלטון המנדט הבריטי והנהיג אותו עד לעזיבת הבריטים ב-15 במאי 1948. התגורר בדירה צנועה ברחוב רוזנבאום בתל-אביב. הקים מפלגה פוליטית ועמד בראשה בגלגוליה השונים – חירות, גח"ל, הליכוד – ב-1948–1983. שנים רבות היה באופוזיציה; ערב מלחמת ששת הימים*, ב-1967, הצטרף לממשלת האחדות כשר בלי תיק, ופרש מהממשלה ב-1970. ב-1977 הקים ממשלה בראשותו, וכיהן כראש ממשלה עד 1983. ניהל משאומתן עם נשיא מצרים סאדאת וחתם עמו על הסכם שלום. ב-1978 קיבל עם נשיא מצרים סאדאת פרס נובל לשלום. ב-1982 קיבלה הממשלה בראשותו את ההחלטה לצאת למלחמת שלום הגליל, הרחיקה מגבולה הצפוני את האיום הסורי וסילקה את אש"ף מלבנון. ארועי מלחמה זו, כמו גם מות אשתו ומצבו הבריאותי, היו בין הגורמים שמייחסים להתפטרותו החידתית בספטמבר 1983. מאז ועד מותו הסתגר בביתו.

בדולח (19) ד 4

שם סמלי. סוג של מינרל שקוף או שקוף למחצה – קווארץ, או צורן דו חמצני. נזכר באוצרות ארץ החוילה בתנ"ך: "זהב הארץ היא טוב, שם הבדלח ואבן השהם" (בראשית, ב). היום מוכר כמין משובח של זכוכית זכה. (אחרי מתן השם לרחוב הוקמה היאחזות נח"ל בשם זה בדרום רצועת עזה. חלק מתושבי הקבע של המושב באו מקרב מפוני ימית.)

בובליק, גדליה (1875–1948) (12) א 4

עיתונאי ופעיל בתנועה הציונית. נולד ברוסיה, היגר לאמריקה הדרומית והיה איכר ומורה בארגנטינה. שלוש שנים לאחר מכן היגר לארצות-הברית, ערך עיתונים והיה פעיל בתנועת המזרחי.

בובר, שלמה (1827–1906) (19) ד 1

חוקר ספרות המדרשים והאגדה. נולד ופעל בלבוב, פולין. ליקט שרידי מדרשים, ההדיר והדפיס מהדורות מדעיות של מדרשים שהיו גנוזים עד ימיו. להערכה רבה זכו המהדורות שפירסם לקבצי המדרשים תנחומא* לתורה, לפי כתבי יד

שנמצאו בספריות בעולם; לקח טוב, שכל טוב ומדרש אגדה על התורה. בנוסף למדרשים הביא להדפסת ספרים משל רש"י שאבדו, וכתב על חכמים ומנהיגים יהודים בלבוב. נכדו שגדל בביתו הוא הפילוסוף מרטין בובר.

בוגרשוב, חיים, ד"ר (1876–1963) (17) ג 4
ממייסדי הגימנסיה* העברית הרצליה וח"כ. נולד בקרים. בעל תואר ד"ר לפילוסופיה מאוניברסיטת ברן בשווייץ. עלה לארץ-ישראל ב-1906 ונמנה עם מקימי הגימנסיה ועם מוריה הראשונים. היה ציר לקונגרסים הציוניים ולאסיפת הנבחרים בארץ, וחבר מועצת עיריית תל-אביב. יזם את בנייתה של שכונה למען חסרי הדיור בעיר, נורדיה, וכהוקרה לפועלו הוחלט על קריאת רחובה הראשי על שמו עוד בחייו. החליף את שמו לבוגר, אך הרחוב נשאר בשמו הקודם. תואר אזרח כבוד של תל-אביב הוענק לו ב-1956 במלאת לו 80.

בודנהיימר, יצחק [מקס איזידור] (1865–1940) א 1 (16)
ממנסחי תכנית בזל* ומנשיאי הקרן הקיימת לישראל*. נולד בגרמניה, למד משפטים, היה פעיל בחובבי ציון ומעוזריו הקרובים של הרצל*. עלה לארץ-ישראל ב-1935 וגר בירושלים. תואר אזרח כבוד של תל-אביב הוענק לו ב-1940 במלאת לו 75.

בויאר, אברהם (1907–1979) א 3 (8)
חבר מועצת עיריית תל-אביב-יפו מטעם הפועל המזרחי וסגן ראש העירייה בשנות ה-50. נולד בפולין, היה מורה ופקיד, ועלה לארץ-ישראל ב-1933. נשא בתפקידים ציבוריים; מ-1946 היה חבר אסיפת הנבחרים, ומ-1955 – סגן ראש עיריית תל-אביב וראש מחלקת התברואה.

בוני העיר (12) ב 3
שם סמלי. לכבוד המתכננים, הקבלנים, הבנאים ובעלי המלאכה שחברו אלה לאלה בבנינה של העיר העברית הראשונה, תל-אביב, בהם מי שלא זכו שיהיה רחוב על שמם.

בוסל, יוסף (1891–1919) ב 1 (24)
ממייסדי דגניה* וממעצבי רעיון הקבוצה. נולד ברוסיה. עלה לארץ-ישראל ב-1908, עבד במושבה רחובות ובחצר כנרת*. ב-1910 נמנה עם מקימי דגניה, והיה מאישי הציבור הבולטים בארץ. טבע בכנרת.

בוסתנאי (המאה ה-7 לספירה) א 2 (22)
ראש גולה בבבל ובפרס אחרי הכיבוש המוסלמי. אביו היה חנינאי או מר חנינאי, ושמו נגזר מהמלה בוסתן (גן)

שמקורה פרסי. האגדה מספרת שמלך פרס ציווה להרוג את כל הצאצאים של בית דוד, ובחלום בא לפניו המלך דוד ומנע ממנו לגדוע את העץ האחרון בבוסתן. לכן חמל על אלמנתו של חנינאי, שהיתה בהריון, והזמין את בוסתנאי לחצרו ובבוא המועד מינה אותו לראש הגולה. הח'ליף עומר אישר את כהונתו עם הכיבוש הערבי. גם בניו היו ראשי גולה.

בוועז (בעז) (המאה ה־11 לפנה"ס) (19) ד 3
אבי סבו של דוד המלך*. מצאצאי נחשון* בן עמינדב, נשיא שבט יהודה אחרי יציאת מצרים. הוא עצמו חי בתקופת השופטים. כקרובר־חוק לאלימלך נאות לשאת לאשה את רות*, וכך ירש את אדמות המשפחה. הסיפור על האופן שבו נעשה הדבר יכול ללמד על יחסי גברים ונשים בתקופת התנ"ך. בשולי הסיפור המובא במגילת רות בתנ"ך מתברר ייחוסו. לא הרחק עוד רחובות מהשושלת: עמינדב, שלמון ועובד. (בוועז היה גם שמו של אחד העמודים בבית המקדש.)

בוקי בן יגלי [בקי] (16) ב 4
שם העט שבו חתם על יצירותיו ד"ר יהודה לייב קצנלסון (1846–1917) בעקבות שמו של נשיא משבט דן (במדבר ל"ד, 22). נולד, פעל ומת ברוסיה, ביקר בארץ־ישראל. היה רופא וחוקר, וכן סופר והעורך הראשי של האנציקלופדיה היהודית־רוסית. נמנה עם מקימי אגודת חובבי שפת עבר ברוסיה, כתב מחקרים על חכמת הרפואה בתלמוד, הלל את החזרה לעבודת האדמה בסיפורו "שירת הזמיר", ועוד.

בוקסנבאום, יוסף (1906–1991) (20) א 1
ממייסדי משרד הביטחון. היה קצין בצבא ארצות־הברית, הצטרף למאמץ הציוני והיה מפעילי ההעפלה. אחרי קום המדינה היה ממניחי היסודות למשרד הביטחון, וכן עסק בהקמת מפעלי תעשייה בתחומי הרכב. מגדולי התורמים למוזיאון ישראל וחבר בוועד המנהל של המוזיאון.

בוקשפן, דוד יצחק, ד"ר (1904–1972) (8) א 3
מנהל מפעל וממנהיגי הציונות. נולד ברומניה, למד באוסטריה שאליה עבר עם הוריו, היה יו"ר הסתדרות הסטודנטים היהודים באוסטריה ב־1928–1930 וסיים כדוקטור למשפטים. היה יו"ר ברית הציונים הרוויזיוניסטים באוסטריה. עלה לארץ־ישראל ב־1934, וניהל מפעל תעשייתי. היה יו"ר ועד המורשים של הסתדרות הציונית החדשה, חבר הוועד הפועל הציוני וחבר ההנהלה העולמית של ברית חירות הצה"ר. מקום המדינה עד 1960 היה יו"ר קרן תל־חי.

בורוכוב, דב בר (1881-1917) (16) ב 4
 ממעצבי דרכה של הציונות הסוציאליסטית. נולד ברוסיה. שילב את הלאומיות היהודית (הציונות) בתפיסה סוציאליסטית על-לאומית, בעיקר תוך התנגדות לדרכה של הבונד. בהשפעת אוסישקין* תמך בציונות המעשית. היה חוקר חשוב של לשון היידיש. היגר לארצות-הברית וחזר לרוסיה עם פרוץ המהפכה. מת מהרעלת דם. עצמותיו הובאו לישראל.

בורלא, יהודה (1886-1969) (12) א 2
 סופר. נולד בירושלים למשפחה שישבה בארץ כ-300 שנה. סיפוריו הראשונים נדפסו עוד לפני מלחמת העולם הראשונה. בין קבצי הסיפורים שערך היתה גם אסופה של דברי ספרות עברית-ערבית. רוב שנותיו גר בתל-אביב וילדיו למדו בגימנסיה הרצליה. ספרו אשתו השנואה נדפס בהמשכים בירחון התקופה. מספריו: בלי כוכב (פרס ביאליק), עלילות עקביה (פרס ביאליק), כיסופים, אדם, אלה מסעי יהודה הלוי - מעין מחווה ליוצאי ספרד שעמם נמנה. חתן פרס ישראל לספרות עברית לתשכ"א-1961.

בורמה (25) ג 1
 לדרך שנפרצה לירושלים, ושבה הצליחו לעבור שיירות אספקה, קראו "דרך בורמה" - על שם דרך קשה שבה הועברו נשק ואספקה לצבא סין, שנלחם ביפנים הפולשים במלחמת העולם השנייה. לימים הפגינה בורמה ידיות כלפי ישראל. ארנו, ראש ממשלתה, ביקר בתל-אביב והתקבל על ידי ראש העירייה ישראל רוקח. (בשנות ה-90 של המאה ה-20 שינו ראשי המשטר הצבאי את שמה למיָאנמר.)

בושם (19) ג 4
 ניחוח נעים הנודף מצמחים מסוימים. נזכר גם בתנ"ך: "דודי ירד לגנו, לערְגוֹת הַבֶּשֶׂם, לרעות בגנים ולְלַקֵּט שושנים" (שיר השירים, ו).

בזל (17) ג 1
 עיר בצפון-מערב שווייץ שבה התכנס הקונגרס* הציוני הראשון ב-1897. הניסוח הראשון לדרכה של התנועה הציונית נקרא משום כך **תכנית בזל**, והרצל אמר בה משפט נבואי, "בבזל ייסדתי את מדינת היהודים"; הוא אף הוסיף כי 5 שנים, ולכל היותר 50 שנים אחר כך תקום מדינה כזאת - והמדינה אכן הוקמה 50 שנים אחרי הקונגרס הציוני הראשון.

בית ביאליק (רחוב ביאליק 22)

שבוע לאחר בואו לארץ, בשנת 1924, נערך לכבודו של חיים נחמן ביאליק טקס שבו נקרא רחוב על שמו – מהמקרים הנדירים שבהם נקרא רחוב על שם אדם חי. היום זהו רחוב צנוע, אבל כבר בשנת 1925 היה זה הרחוב שבו שכנה עיריית תל אביב. בניית ביתו של המשורר הלאומי ברחוב זה החלה בשנת 1925. את רכישת המגרש מימן ביאליק מהכנסות מהדורה מיוחדת של כתביו. המתכנן היה האדריכל יוסף מינור, והסגנון – לאומי ארצישראלי. "זה בית אירופי בתכניתו, בנוסח שהיה מקובל בראשית המאה. לבושו החיצוני שאל מאוצר הצורות של אדריכלות האיסלם בשילוב חופשי...". (א"ב יפה, עשרים השנים הראשונות, הקיבוץ המאוחד). ביאליק התנגד למרפסת בחזית הבית, אך האדריכל מינור טען ש"בלי זה יהיה הבית כמו פנים בלי חוטם" (חיים גליקסברג, ביאליק יום יום). בחצר האחורית ניטע גן שכלל את כל שבעת המינים. את פנים הבית מעטרים אריחי קרמיקה שהוכנו בסדנת "בצלאל" ומציגים את פרשת המרגלים, ארון הברית ושנים-עשר השבטים. לבית "המורם מעם", גם בשל מבנה השטח – הוא בנוי על גבעה טבעית – נכנסו חיים נחמן ורעייתו מניה בשנת 1926. בית ביאליק שהיה מהמפוארים בתל אביב עורר ביקורת חריפה בחוגי סופרים ומשוררים עניים.

אישיותו של ביאליק היתה רב צדדית כיצירתו. משורר, מחבר סיפורים ואגדות, כותב מאמרים, מתרגם, עורך ועם זאת איש עסקים ואיש חברה. בתל אביב היה לאיש ציבור, ורבים באו אליו לבקש עזרה עד שנאלץ לתלות פתק על דלתו: "ח"נ ביאליק נענה לדורשיו במעונו רק בכל שני וחמישי לשבת, משעה 7-5 בערב". הוא נפטר ביולי 1934; מעט לפני מותו עקר מדירתו, ושכר דירה ברמת גן; את ביתו השכיר למשפחה מדרום אפריקה. לאחר מותו תרמה האלמנה את הבית לעירייה, ובתמורה קיבלה דירה ברחוב מלצ'ט. לאחר שיפוץ נפתח הבית לקהל בניהולו של משה

אונגרפלד. על שטח הגן מאחורי הבית הוקם בשנות השישים בית מניה ביאליק בתכנון מהנדס העיר עמיעז. המבנה היה אופייני לשנות ה-60: קווים ישרים וחלונות לכל גובה הבניין. לאחר מותו של אונגרפלד, בשנת 1980, החל שיפוץ מקיף שארך שבע שנים. בבית ביאליק ובבית מניה מתקיימים תערוכות ומפגשי תרבות.

ביאליק, חיים נחמן (1873–1934) (22) א 1
 משורר, סופר, חוקר ספרות, מתרגם, עורך ומו"ל. נולד באוקראינה, למד בחדר ובישיבת וולוז'ין* והחל לכתוב שירה. שירו הראשון שנדפס היה "אל הציפור" (1891), שיר געגועים לארץ-ישראל שהעמיד אותו בחזית הציונות עוד לפני שהיתה לתנועה מדינית. מלבד שירה כתב גם סיפורים קצרים ומאמרים בתחום הספרות. בסוף המאה ה-19 הקים עם רבניצקי, ש' בן ציון* ולוינסקי* את הוצאת מוריה. ב-1907 נדפס חלקו הראשון של ספר האגדה: ליקוטים מהתלמוד ועוד, פרי עבודתו המשותפת עם רבניצקי. ב-1921 הקים בברלין את הוצאת דביר. עלה לארץ-ישראל ב-1924 והשתקע בתל-אביב, ונעשה אזרח כבוד של העיר ב-1933. בפזמון "על שילשים" כתב, "על יד סבו הנכד. / הבן ליד אביו / - יחדיו ארגו מסכת / פלאיך, תל-אביב." הבית שבו גר עם מניה אשתו - ברחוב זה, שנקרא על שמו עוד בחייו - משמש זה שנים רבות כספרייה, מוזיאון ומרכז לפעולות תרבות.

ביאליק, חיים נחמן (1873–1934) [כיכר] (17) ג 4
 ראו לעיל. (וראו גם עמוד 283.)

בירון, ג'ורג' גורדון, לורד (1788–1824) (17) ג 3
 משורר אנגלי. נולד בלונדון למשפחת אצולה, למד בקיימברידג' וכתב בחרוזים עוד מילדות. מ-1809 היה חבר בבית הלורדים, הגן על זכויות העובדים ועל עמים משועבדים. ב-1823 הצטרף להתקוממות של היוונים נגד תורכיה ומת מקדחת ביוון. בין שיריו נעימות עבריות, שתורגמו והולחנו.

ביל"ו (21) ג 1
 ראשי תיבות של הססמה "בית יעקב לכו ונלכה". ארגון סטודנטים שקם ברוסיה כתגובה על הפרעות של 1881, וגרס כי על היהודים לעזוב את אירופה שבה גברה האנטישמיות ולחדש את חייהם בארץ אבותיהם. חלק מחברי התנועה עלו לארץ-ישראל ב-1882, עבדו במקווה ישראל*, אחר כך בראשון לציון* ולבסוף הקימו את המושבה גדרה. חזונם, להט אמונתם ונכונותם להקרבה היו סמל לדרכם של בוני הארץ ומחדשי ההתיישבות בה.

בילטמור (16) א 1
 מהרחובות ששם קשור בארועים שהוליכו להקמת המדינה: במלון זה בארצות-הברית נדונה ב-1942, בהנהגת ויצמן* ובן גוריון*, תכנית של התנועה הציונית להקים "קהילה יהודית" במקום שלטון המנדט הבריטי. אסיפת

הנבחרים של יהודי הארץ אישרה בדצמבר 1944 את התכנית - הקמת מדינה עצמאית. בסמוך רחובות הקשורים בעצמאות: ה באייר, תש"ח, כיכר המדינה, ז'בוטינסקי, ויצמן, שרת.

בילינסון, משה, ד"ר (1890-1936) (17) ג 3
מבעלי הדעה המרכזיים בעיתון היומי דבר. נולד ברוסיה, למד רפואה והיה ממנהיגי מפא"י. היגר לאיטליה אחרי מלחמת העולם הראשונה, ועלה לארץ-ישראל ב-1924. שנה אחר כך, עם ייסוד עיתון ההסתדרות דבר, הצטרף למערכת, וכמעט מדי יום נדפסו מאמרים ורשימות פרי עטו. על שמו נקרא בית-חולים גדול בפתח תקווה, העיר שבה התיישב בבואו לארץ.

בינט, מאיר (1917-1954) (6) ב 1
סוכן מודיעין של ישראל במצרים. נולד בהונגריה בשם מקס בנט, למד בגרמניה. היה חבר בברית חלוצים דתיים ועלה לארץ-ישראל עם הוריו ב-1935 בעלייה הבלתי ליגלית. הדרך נוער יהודי לעלייה, השתלם באנגליה בהנדסה אלקטרונית, התגייס לצה"ל ועבד באיטליה בבניית מכשירי אלחוט לאניות מעפילים. שלט בשפות רבות, ונשלח מ-1949 ליעדים שונים בעולם במשימות מודיעין; היה רב סרן כשנתפס במצרים בעקבות פעולות הנפל ("העסק הביש"; ראו מרזוק ועזר) והתאבד בכלא. גופתו הועברה לישראל והוא הובא לקבורה בבית הקברות הצבאי בהר הרצל בירושלים.

ביריה (5) ג 3
יישוב בגליל, סמוך לצפת. מהיישובים שבהם התגוררו יהודים מאות רבות של שנים: בעיירה ביריא הנזכרת עוד בתלמוד ישב לימים רבי יוסף קארו, מחבר שולחן ערוך. את היישוב בן זמננו יסדה ב-1945 תנועת בני עקיבא על אדמות הברון רוטשילד. היה מוקד לעימותים עם השלטון הבריטי בשלהי שלטון המנדט. מושב עולים שהוקם ב-1949 ניטש - ושוקם ב-1971.

בירנבוים, נתן (1864-1937) (11) ד 4
הוגה דעות וסופר. היה ממייסדי תנועת קדימה והדפיס מ-1885 את העיתון הלאומי היהודי הראשון. מקובל שהטביע את המושג "ציוניזמוס" ב-1890. נודע בשמו הספרותי, מתתיהו אחר, והיה מראשי הדוברים בקונגרס הציוני הראשון ב-1897. מאוחר יותר התנגד לדרכו של הרצל, פרש מהתנועה הציונית והצטרף לאגודת ישראל. סבר שליהודי הגולה מקום במסגרת התנועה הציונית, וצייד בטיפוח היידיש.

בירנית (18) **ב 4**
 הר בגליל העליון, מצפון מערב לצומת סאסא, שבו היתה היאחזות נח"ל ב־1964. פירוש השם הוא מצודה או ארמון מוקף ביצורים. מלך יהודה יהושפט בנה "בירניות וערי מסכנות" (דברי הימים ב, יז), ואילו על מלך יהודה יותם נאמר כי "וערים בנה בהר יהודה ובחרשים בנה בירניות ומגדלים" (דברי הימים ב, כז).

בית אורן (19) **ד 2**
 מהרחובות ששםם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. קיבוץ בהר הכרמל, דרומית לחיפה. מדרונות ההר משופעים בעצי אורן, ומכאן שמו. נוסד ב־1939 בידי חברי תנועות נוער סוציאליסטיות, שימש בסיס אימונים של ההגנה וחבריו נטלו חלק פעיל בהורדת מעפילים אל החוף ובהסתרתם, וכן בפריצה למחנה המעצר בעתלית ב־1945. במקום אתר לזכר הצנחנים* הארצישראלים שנספו במלחמת העולם השנייה.

בית אל (5) **ג 2**
 עיר קדומה הנזכרת בתנ"ך: כאן חלם יעקב על סולם שבו מלאכים עולים ויורדים. היתה חלק מנחלת שבט בנימין, בימי השופטים היה בה מקדש ושימשה כמרכז פולחני, ומאוחר יותר העמיד בה ירבעם אחד משני העגלים מזהב שסימנו את גבול ממלכתו, ממלכת ישראל. המקדש נותן בימי יאשיהו מלך יהודה, ועם החורבן ננטשה העיר. בימי בית שני חודש היישוב, אבל עם חורבן הבית הידלדל – ועם זאת הוסיף להתקיים עד לכיבוש הערבי. שרידיה נמצאים בתחומי הכפר ביתין. יישוב עברי חדש בשם זה הוקם בסמוך ב־1977.

בית אלפא (20) **ב 1**
 קיבוץ במזרח עמק יזרעאל, למרגלות הגלבע. הוקם ב־1922 ושימש בסיס יציאה להקמת יישובי חומה ומגדל בימי המרד הערבי (1936–1939) וכן למצבורי הנשק של ההגנה. בשטחו נמצא בור מים מטויח מימי בית ראשון ובית כנסת מהמאה ה־6 לספירה. בקיבוץ השכן, חפציבה, התגלו שרידי היישוב בית אלפא מתקופת המשנה ובהם רצפת פסיפס מרהיבה של בית כנסת.

בית אשל (22) **ב 4**
 אחד משלושת המצפים הראשונים שהוקמו בנגב ב־1943. שמות רחובות ניתנו גם על שם שני האחרים, גבולות ורביבים. בית אשל הוקם סמוך לבאר שבע כדי לבדוק את האפשרות להתיישבות יהודית בנגב.

בית גוברין (21) ג 3
 קיבוץ בחבל לכיש, ממזרח לקרית גת. נוסד ב־1949 בידי יוצאי הפלמ"ח. נקרא בשם עיר גדולה מימי בית שני ששכנה ממערב לקיבוץ, ושנקראה אלאוטרופוליס בתקופה הרומית; העיר הוסיפה להתקיים בתקופה הביזנטית, הערבית והצלבנית, ועל חורבותיה קם הכפר הערבי בית ג'ברין שניטש במלחמת העצמאות.

בית הברד [סמטה] (21) ד 2
 השקערונית שבתוכה הונחו הזיתים למסיק, ועליה הונחה הקורה העבה – הברד – שסחטה מהם את השמן. לעתים קוראים כך למקום (המבנה) ששימש לעצירת השמן שהופק מהזיתים. בסמטה זו נמצא בית חרושת לשמן הראשון בתל־אביב, ומכאן שמה.

בית החיים [סמטה] (17) ג 4
 שם אחר, על דרך ההיפוך, לבית קברות – הנקרא גם בית עלמין (בית עולם). הסמטה נמצאת בצדו האחורי של בית הקברות הישן בתל־אביב, שהכניסה אליו נמצאת ברחוב טרומפלדור.

בית הלל (15) ד 4
 כך כונו תלמידי הלל הזקן* (סוף המאה ה־1 לפנה"ס והמאה ה־1 לספירה) כשלוש מאות שנים התנהלו ויכוחים בינם ובין תלמידי בית שמאי* בשאלה איך לקבוע הלכות. כמעט בכל הויכוחים נקבעה ההלכה לפי בית הלל. (המושב בשם זה בגליל העליון, סמוך לקריית שמונה, נקרא על שם ד"ר הלל יפה, מחלוצי הרופאים בארץ בשנות העלייה השנייה. נוסד ב־1940; נעזב ויושב מחדש ב־1950.)

בית השואבה [סמטה] (21) ד 1
 לפני שחרב בית המקדש, התקיימה בו שמחה ערב־ערב בחול המועד סוכות, וייתכן שקשרו אותה בניסוך המים – מנהג שתוקן למרות התנגדות הצדוקים. ואולם, ביטויי השמחה היו קשורים בהדלקת אור דווקא; לא היתה חצר בירושלים שלא האירה מאור בית השואבה. שם הרחוב נגזר ממכון המים העירוני שהיה בו.

ביתוס – ראו אחרי בית שמאי

בית חדש (20) ב 4
 ספרו הגדול וכינויו של רבי יואל סירקיש (או סרקיס; 1561–1640): פירוש לספר ארבעה טורים, מספרי ההלכה החשובים ביותר, שכתב רבי בן אשר – המכונה בעל הטורים* – ומנגח בספרו את קודמו הגדול, רבי יוסף קארו*

ואת ספרו **בית יוסף***. סירקיש נולד בפולין ושימש רב בכמה מעריה. היה מגדולי הפוסקים האשכנזים שפעלו אחרי איסרליש*.

בית חורון (7) ג 4
הרים בדרך הקדומה מהשפלה אל גב ההר. כאן רדף היושע את מלכי האמורי, ואבנים גדולות נפלו עליהם מהשמים. שלמה בנה כאן שתי ערי מצור, בית חורון עליון ובית חורון תחתון; והשמות השתמרו בשמות הכפרים הערביים בית ע'ור - אֶת־תַּחַתָּא (תחתון) ואל־פוקא (עליון) - וכן בשם היישוב הקהילתי בית חורון שהוקם ב־1977.

בית יוסף (22) א 1
שם ספרו ההלכתי החשוב של רבי יוסף קארו*, ששימש יסוד ל**שולחן ערוך*** והוא פירוש לספרו של רבי יעקב בן אשר המכונה בעל הטורים*, לכבוד ספרו. (המושב בעמק בית שאן נקרא על שם יוסף אהרונוביץ*.)

בית יצקר (20) ב 4
בית בשכונה ערבית סמוכה, אבו כביר, שבו חייתה משפחת יצקר, משפחת חלבנים שעלתה מרוסיה. בבית, הנשקף היום לרחוב קיבוץ גלויות, נרצחו יהודים בידי ערבים ב"מאורעות" תרפ"א־1921. בנוסף לאב יהודה יצקר בן ה־45 ולבנו אברהם בן ה־19 נרצחו ביום ההוא, 2 במאי 1921, הסופרים י"ח ברנר* בן ה־40, צבי שץ בן ה־31, צבי גוגיג (ברגרין) בן ה־25 ויוסף לואידור בן ה־28 - שגופתו נעלמה.

בית ירח (20) ב 3
עיר קדומה שקמה על צומת דרכים חשוב בחוף הדרומי־מערבי של הכנרת. בחפירות הארכיאולוגיות שנערכו בתל שנותר במקום נחשפו 16 שכבות יישוב מהתקופה הכנענית עד לתקופת התלמוד. נקראה גם בית אריח או אריח, פילוטריה - על שם אחותו של תלמי פילופטור שהיתה גם אשתו, וכן אַל־כַּרְכַּ בפי הערבים.

בית לחם (22) א 1
עיר קדומה בהרי יהודה, מדרום לירושלים, הנזכרת בתנ"ך גם בשמות אפרת ואפרתה. ליהודים ידועה בעיקר בקבר רחל אמנו וכמקום שבו נולד דוד המלך. הפכה למוקד עלייה לרגל בקרב הנוצרים כי ישו נולד בה, והיתה לעיר משופעת בכנסיות, מנזרים ועוד. הבחירה למקם את הרחוב בשוק בצלאל נעשתה על שום המאפיות הרבות שהיו בו.

בית עובד (20) **ב 1**
 שם סמלי, המרמז לבתי המלאכה שהיו כאן לרוב; בסמוך רחובות המסגר, החרש ועוד. (זהו גם שמו של מושב במישור החוף, דרומה לראשון לציון, שנוסד ב־1933, ושמו מרמז שמדובר במושב עובדים.)

בית פלט (26) **ב 3**
 עיר קדומה במערב נחלתו של שבט יהודה: "וַחֲצַר גִּדְּהָ וַחֲשֻמוֹן וּבֵית פִּלְט" (יהושע, טו), וכן בימי בית שני: "...מבני יהודה ישבו בקרית ארבע ובנתיה [...] ובישוע ובמלדה ובבית פלט" (נחמיה, יא). נזכרת בתנ"ך גם כציון למקורו של אדם: קֶלֶץ הַפְּלָטִי (שמואל ב, כג) היה מגיבורי דוד כמו עירא התקועי (מתקוע).

בית צורי, אליהו (1922–1944) (8) **א 3**
 מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בתל-אביב, הצטרף לאצ"ל ומאוחר יותר היה מאלה שהצטרפו לאברהם שטרן ("יאיר*") בהקמת לח"י*. התנדב עם אליהו חכים* להתנקש בחיי לורד מוין, שהיה במעמד שר בממשלת בריטניה וחלק מהמערכת שמנעה הצלת יהודים בשואה בכך שאסרה על כניסתם לארץ. ההתנקשות נערכה בקאהיר שבמצרים ב־1944, מוין מת, המתנקשים נתפסו, נידונו למוות והוצאו להורג – למרות מחאות בעולם, ואפילו במצרים.

בית קציר (21) **ג 3**
 שמו הקודם של תל קציר, קיבוץ הסמוך לחוף הכנרת מדרום-מזרח. הוקם ב־1949 בידי גרעין של הצופים על גבעה החולשת על סביבתה. הגבעה היתה מוקד לתקריות עם הסורים ערב מלחמת ששת הימים*.

בית קשת (20) **א 2**
 מהרחובות ששםם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות. קיבוץ בגליל התחתון, מצפון לתבור. השם סמלי, ומקורו בשירת הקינה של דוד על שאול ויונתן, "ללמד בני יהודה קשת" (שמואל ב, א). הוקם ב־1944. הותקף במלחמת העצמאות ושכל שבעה מבניו ביום אחד, בהם בנם של רחל ינאית ויצחק בן צבי.

בית יעים (26) **ב 2**
 שמו הראשון של קיבוץ בנגב הצפוני, סמוך לרצועת עזה. הוקם ב־1949 בידי חברי הצופים, חלקם מתל-אביב. שמו הוסב לתל יעים, והיום – יעים. קלט עולים מאירופה ומצפון אפריקה וכן גרעיני תנועות נוער.

בית שמאי (15) **ד 4**
 (סוף המאה ה־1 לפנה"ס והמאה ה־1 לספירה) תלמידי

שמאי, אב בית דין כשהלל* שימש ראש הסנהדרין. הלל ושמאי היו בעלי גישות שונות לקביעת ההלכה, ונחלקו משום כך בשאלות רבות. בטעות נחשב שמאי למחמיר ביניהם. כשלוש מאות שנים התנהלו ויכוחים בין תלמידיהם, וברוב הנושאים נקבעה ההלכה לפי בית הלל*.

ביתוס (19) ד 4

משפחת כוהנים רבת השפעה בסוף ימי בית שני שהתעמרה בבני העם שעלו לרגל לירושלים. ביתוס היה מתלמידיו של אנטיגונוס איש סוכו. בדור שלפני החורבן עמד הכהן הגדול שמעון בן ביתוס בראש פלג שכפר ברעיונות חדשים לזמנם כמו שכר ועונש, תחיית המתים ואף התורה שבעל-פה. השקפה דומה היתה לצדוקים, ויש הרואים בהם אותה קבוצה.

בפורי ציון (25) ד 1

שם אחד מספריו של הרב יוסף צבי הלוי (1874–1960), שהיה אב-בית-דין ביפו, במושבות הסמוכות לה ובתל-אביב. ממלא מקום הרב הראשי האשכנזי של יפו, לצדו של הרב מאיר חי עוזיאל*. כשגירשו התורכים את יהודי יפו במלחמת העולם הראשונה, הלך עמם – וחזר ב־1918 עם הבריטים. מאז עמד בראש משרד הרבנות של כל העדות בתל-אביב במשך 41 שנה. מספריו האחרים: ותאמר ציון, טיב קידושין, תורת השמיטה והפרוזבול, ותורת הקרבנות. חתן פרס ישראל לספרות תורנית לתשי"ח-1958.

בלבן, מאיר (1877–1942) ב 4 (20)

היסטוריון. נולד בפולין, והיה פעיל בתנועה הציונית. היה מורה לדת, רב צבאי במלחמת העולם הראשונה ומנהל סמינר לרבנים ב־1922–1928. בשנים הבאות לימד היסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה של וארשה. כתב מחקרים היסטוריים רבים, בהם על יעקב פראנק. עם כיבוש פולין בידי הנאצים, הציעו לו ידידים פולנים לברוח מהגטו בווארשה, אך הוא סירב. נפטר בגטו.

בלוך [בלומנפלד], דוד (1884–1947) א 2 (16)

ראש העירייה השני של תל-אביב וממנהיגי תנועת העבודה. נולד ברוסיה, היה מהראשונים בפועלי ציון ונאסר על השתתפותו במהפיכת הנפל של 1905 ברוסיה. עלה לארץ-ישראל ב־1912 וניהל את קופת פועלי ארץ-ישראל (קפא"י). היה ממקימי ההסתדרות, וכנציגה במועצת העיר נעשה ממלא מקום ראש העירייה כשמאיר דיזנגוף התפטר מתפקידו וכיהן ב־1925–1926; היה ראש העירייה בעקבות הבחירות ב־1926 וכיהן עד תחילת 1929. על שמו המושב דוב"ב בגליל העליון.

בלום, ליאון (1872-1950) (12) א 1
 ראש ממשלת צרפת, ממוצא יהודי. היה מנהיג המפלגה הסוציאליסטית, וב-1919 - מפורשי המפלגה שסירבו להצטרף לקומינטרן, האינטרנציונל הקומוניסטי, שהוקם בברית-המועצות. ב-1936 נעשה ראש ממשלת צרפת, והתפטר אחרי שנה. נעצר כמתנגד למשטר של פטן במלחמת העולם השנייה, בסוף 1940, הועבר לגרמניה ושוחרר ב-1945. ב-1946 היה שוב ראש ממשלה לזמן קצר.

בלומגארטן - ראו יהואש

בלפור, ארתור ג'ימס, לורד (1848-1930) (21) ד 1
 ראש ממשלת בריטניה (1902-1905) ושר החוץ בממשלת לורד ג'ורג' (1916-1919). ניהל את המגעים עם התנועה הציונית שכתוצאה מהם ניתנה "הצהרת בלפור" ב-2 בנובמבר 1917: הבטחה של בריטניה לסייע בהקמת בית לאומי ליהודים בארץ-ישראל. על שמו המושב בלפוריה בעמק יזרעאל, שהוקם ב-1922. ב-1925 ביקר בארץ, השתתף במעמד חנוכת האוניברסיטה העברית, ובטקס מיוחד התקבל בתל-אביב: שער גדול הוקם לכבודו ברחוב אלנבי, והוענקה לו אזרחות כבוד של העיר.

בלקינד, ישראל (1861-1929) (16) א 1
 איש ביל"ו*. נולד ברוסיה. עמד בראש הקבוצה הראשונה של ביל"ו שעלתה לארץ-ישראל ב-1882. עבד במקווה ישראל*, התנחל בראשון לציון והקים בית-ספר עברי ביפו (1888). הביא ארצה את היתומים מפרעות קישינוב והקים למענם בית-ספר חקלאי בבן שמן* שעבר מאוחר יותר למושבה מאיר שפיה*. חיבר ספרי לימוד. בנו של שמשון אחיו היו אנשי ניל"י נעמן, שנתפס ונתלה בדמשק; ואיתן, שנידון אף הוא למוות אך הצליח להימלט.

בלשן (20) א 3
 מן העולים ששבו מגולת בבל עם זרובבל, כנזכר בתנ"ך: "אשר באו עם זרובבל, ישוע נחמיה שריה רעלה מרדכי בלשן מספר בגוי רחום בענה..." (עזרא, ב) וכמעט באותו נוסח בנחמיה (ז). בפירוש מצודת דוד נאמר: "מרדכי בלשן הוא שם אחד, והוא דוד לאסתר המלכה ונקרא בלשן על שם הידע בשבעים לשון."

בן אביגדור (20) ב 1
 שם העט שבו חתם על יצירותיו הסופר וחלוץ המו"לות העברית אברהם ליב שלקוביץ (1867-1921). נולד בליטא, היה פעיל באגודת חובבי ציון ובהקניית השפה העברית. מאמרים וסיפורים פרי עטו החלו להתפרסם ב-1889. עבר

לווארשה ב־1891, היה למזכיר האגודה בני משה והחל להדפיס סדרה של ספרונים זולים, "ספרי אגורה", ובה גם משלו. ב־1893 הקים עם שותפים את הוצאת אחיאסף, בגלגול הראשון שלה, וכשעזב אותה – הקים את הוצאת תושיה (1896). ב־1901 הוציא לאור שבועון איכותי לילדים בשם עולם קטן, וב־1913 פתח הוצאה חדשה, אחיספר. מת לפתע בקרלסבד, כשבא להשתתף בקונגרס הציוני ה־12.

בן אחיטוב – ראו חי בן אחיטוב

בן אשר, אהרן (המאה ה־10) (21) ג 3
 החשוב בשורה של בעלי מסורה בני אותה משפחה מטבריה, כנראה ממעתיקי ספר התורה המכונה כתר ארם צובא, שהרמב"ם קובע כי הוא כתב היד המוסמך ביותר. בן אשר היה מראשוני המדקדקים, וממניחי היסודות לשיטת הניקוד העברי.

בן גוריון, דוד (1886–1973) [שדרות] (17) ג 2
 ממייסדי מדינת ישראל ומעצב דמותה, ראש הממשלה הראשון. נולד בפלונסק, פולין, עלה לארץ־ישראל ב־1906 ועבד כפועל חקלאי במושבות. עוד בעיר הולדתו הצטרף למפלגת פועלי ציון, ובארץ ייסד ב־1910 עיתון מפלגתי בשם האחדות עם יצחק בן צבי ורחל ינאית. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה גורש מהארץ, ופעל בארצות־הברית להקמת "החלוץ". היה מיוזמי ההתנדבות לגדוד העברי, שעמו חזר ארצה. מאז גר רוב ימיו בשכונת פועלים א' בתל־אביב – ברחוב שנקרא לימים שדרות קק"ל והיום נושא את שמו. עמד בראש ההסתדרות הכללית ב־1921–1935. מ־1933 היה למפלגת הפועלים, בראשותו, רוב בהסתדרות הציונית; ומ־1935 היה יו"ר הסוכנות היהודית. בהדרגה עבר מעמדה פשרנית כלפי הערבים ובשאלת ההקמה של מדינה לגישה תקיפה בהרבה. עם תום מלחמת העולם השנייה תמך בעלייה הבלתי ליגלית, והקדיש את מרצו לביסוס כוח המגן בהעריכו כי מדינות ערב עלולות להטיל את צבאותיהן למערכה, כפי שאכן קרה. בעיצומה של מלחמת העצמאות לא היסס להכריז בה' באייר ה'תש"ח (14 במאי 1948) על הקמת המדינה; ועוד לפני ששכנו הקרבות דרש להעביר את מוסדות המדינה – הממשלה והכנסת – לירושלים. כיהן כראש ממשלה ושר הביטחון עד 1963, הוציא תקופת פרישה (1953–1955) שבה גר בשדה בוקר בנגב; בשנים אלה נקלטו בארץ יותר ממיליון עולים חדשים, והושקע מאמץ רב בביסוס המשק. היה אדריכל צבא הגנה לישראל, שניצח במלחמת העצמאות ובמבצע קדש*. ביטל הזרמים בחינוך לטובת החינוך הממלכתי. בשנותיו האחרונות גר בשדה בוקר, ושם נקבר לצד רעייתו. (ראו גם בעמוד הבא.)

בית בן גוריון (שדרות בן גוריון 17)

המנהיג הבולט ביישוב היהודי בתקופת המנדט, ולימים ראש הממשלה הראשון של ישראל, עלה מפולין ב-1906. בית בן גוריון נבנה בשנת 1931 בשכונת פועלים א', אחד מ-35 בתים. כשנרכשה הקרקע היה כאן כרם שקדים. שטח כל מגרש היה 460 מ"ר. את כל הבתים תיכנן האדריכל של סולל בונה, דוד טוביה. ועד השכונה דרש תכנית צנועה: "בכל בית שני חדרים, מטבח, חדר רחצה, בית כיסא ומרפסת". פולה ודוד בן גוריון קצת חרגו: הם הוסיפו חדר עבודה בקומה השנייה, והרחיבו את שטח קומת הקרקע. ככל המשתכנים, קיבלו גם הם הלוואה לבניית ביתם ברחוב שנקרא אז שדרות הקרן הקיימת.

פולה, דוד ושלושת ילדיהם גאולה, עמוס ורננה גרו בבית זה. בעוד בן גוריון מכהן במשרות רמות, ניהלה פולה את משק הבית ממשכורתו הצנועה (בוודאי יחסית לימינו), ובחודשי הקיץ נהגה להשכיר חדר לקייטנים; במלחמת העולם השנייה השכירה את הבית לקצינים מצבא פולין שבאו לנפוש בתל אביב. בשנת 1946 הורחב הבית, ומאוחר יותר נוספו שני קמינים.

בה' באייר תש"ח יצא בן גוריון מבית זה כדי להכריז על הקמת מדינת ישראל בטקס שנערך במוזיאון תל אביב, ששכן אז בבית דיזנגוף. עם הכרזת המדינה כיהן כראש ממשלה ושר הביטחון עד 1963 – פרט לתקופה קצרה, שבה העתיק את מושבו לנגב. הוא נפטר בשנת 1973 בגיל 87 ונקבר במדרשת שדה בוקר לצד רעייתו.

בצוואתו הוריש בן גוריון את הבית למדינת ישראל. בשנת 1976 נחקק חוק בכנסת שקבע את מעמדו של הבית – בשדרה שהוסבה בינתיים על שמו – כמוזיאון ומוסד לקריאה ומחקר. בבית נותרו הרהיטים ששימשו את משפחת בן גוריון במצב ובמיקום שהיו בעת שבני הבית גרו בו. בקומת הקרקע חדר אורחים ובו כורסאות וספות כחולות ושידות עץ (שבהן מוצגות כיום המתנות והמזכרות שקיבל בן גוריון), מטבח (מיקסר, מסחטת פירות, שעון ומכשיר טלפון שחור), חדרה של פולה (ארונות עץ, שידות ומנורות לילה) וחדרה של רננה (ששימש כמקלט במבצע קדש ובמלחמת ששת הימים). בקומה השנייה, ששימשה את בן גוריון בלבד, יש חדר שינה מרוהט בצניעות – וארבעה חדרי ספרייה: אחד מהם שימש כחדר עבודה, אחד – להתיעצויות סביב שולחן עגול, ושני הנותרים נראו כאולמות ספרייה עוד בחייו. בבית מוצגת תערוכת קבע על דוד בן גוריון וספרייה המכילה קרוב לעשרים אלף ספרים וכתבי עת. הכניסה – חינום.

אחד מאולמות הספרייה

בן-גל, מיכאל (ג'ימס) (1908-1992) (6) א 1
 מפקד מחוז תל-אביב מטעם ההגנה*, ומי שקיבל את כניעת ערביי יפו ב-1948. נולד באודסה, רוסיה, עלה לארץ-ישראל ב-1921 וכאיש ההגנה היה למפקד רוחמה*, אז הדרומי ביישובים העבריים, ב-1928. במאורעות 1936-1939 ("המרד הערבי") שירת לראשונה במחוז תל-אביב - כמפקד שכונת התקווה. התנדב לצבא הבריטי במסגרת החי"ל* במלחמת העולם השנייה, ובמלחמת העצמאות היה מפקד חטיבת קרייתית*. בנוסף לקבלת הכניעה של יפו קיבל גם את כניעת רמלה. היה מפקד מחוז תל-אביב אחרי המלחמה, ומילא תפקידים שונים בדרגת אלוף.

בן הלל [הכהן], מרדכי (1856-1936) (12) א 2
 סופר עברי, מראשוני תל-אביב וחבר הוועד הראשון שלה. נולד ברוסיה. בעקבות הפרעות של 1881 פירסם את המאמר "קומו ונעלה ציון" (המגיד* גיליון 24). ביקר בארץ-ישראל ב-1889 ושוב ב-1891 ובעקבות ביקוריו כתב את המאמר נחלה מבוהלת. היה מתומכיו של הרצל* ועלה ארצה ב-1907. התיישב ביפו, והיה ממייסדי תל-אביב, חבר הוועד הראשון ומחבר ספר התקנות של העיר. כתיבתו הצטיינה בתחום הזכרונות, ומספקת מידע מקיף על החיים בארץ ובתל-אביב במלחמת העולם הראשונה. ממייסדי אגודת הסופרים. אזרח כבוד של תל-אביב (1936); נפטר בירושלים. בנו, דוד הכהן, היה חבר כנסת.

בן זאב, יהודה ליב (1764-1811) [סמטה] (15) ג 4
 סופר ומילונאי עברי בתקופת ההשכלה. נולד בפולין, והיה מלמד בעיירות שונות. בנדודיו הרחיק עד ברלין ב-1787, ושם פירסם שירים ומאמרים בכתב עת עברי, המאסף. כתב מילון מקראי, אוצר השודשים (מילון עברי מרכזי בתקופת ההשכלה*), מקראות עבריות ללימוד העברית וספר המלמד קריאה ודקדוק. תירגם לגרמנית ולעברית את משלי בן סירא* ואת ספר יהודית.

בן זבארה - ראו זבארה, יוסף

בן זומא, שמעון - ראו שמעון בן זומא

בן-חיים, פאול (1897-1984) (5) ד 1
 מלחין ישראלי, פסנתרן ומנצח. נולד בגרמניה, שימש עוזרו של המנצח ברונו ולטר ואחר כך התמנה למנצח באופרה של אוגסבורג. עלה לארץ-ישראל ב-1933. עוד בגרמניה חיבר יצירות רבות, ובהן אורטוריה גדולה בשם "יורם". ב-1939 ניגנה התזמורת הפילהרמונית את הסימפוניה הראשונה שלו. לפני קום המדינה חיבר סימפוניה נוספת,

קונצ'רטו לכינור וקונצ'רטו לכלי קשת. את יצירותיו הנודעות ביותר חיבר בשנות ה־50: נעים זמירות ישראל, למנצח מזמור, בין הדסים. חתן פרס ישראל במוסיקה תשי"ז–1957.

בן חיל (19) ד 3
מהבכירים באנשי יהושפט מלך יהודה: "שלח לשריו, לבן־חיל ולעבדיה ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו" (דברי הימים ב, יז). היום, ביטוי סמלי – צירוף המציין גבורת רוח, עמידה איתנה ונכונות לקום ולעשות.

בן חסד (19) ד 3
מן הנציבים שמינה שלמה המלך: "בן־חסד באַרְבּוֹת, לו שכה וכל ארץ חֶפֶר" (מלכים א, ד).

בן יאיר, פנחס – ראו פנחס בן יאיר

בן יהודה, אליעזר (1858–1922) ג 4
ממחוללי חייבת ציון ומחדש השימוש בשפה העברית. נולד בליטא, למד רפואה בפריס. קריאה בתרגום לרוסית של דניאל *דידונדה* לג'ורג' אליוט*, השפיעה עליו לפעול לקרוא לתחיית השימוש היומיומי בעברית כחלק מהתחייה הלאומית של עם ישראל בארצו. הרעיון הקדים את הציונות של הרצל*, ונחשב "בלתי מעשי" באירופה – אך לא במזרח התיכון, שבו דיברו יהודים בעברית. מיום שהתחתן ב־1881 דיבר עם אשתו דבורה עברית בלבד; הם עלו לארץ־ישראל באותה שנה, ובשנה שלאחר מכן נולד בכורו בן־ציון, הלוא הוא איתמר בן אבי"י*. היה ממקימי האגודה תחיית ישראל ב־1882, שחרתה על דגלה את עבודת האדמה, תחיית השפה העברית בדיבור, חינוך עברי־לאומי ועוד; וממייסדי ועד הלשון ב־1890 שהיה נשיאו עד מותו. היה הראשון שלימד בבית־ספר בירושלים בעברית והוציא לאור עיתוני חדשות בעברית – *הצבי**, *האור*, *השקפה* – שבהם חידש עשרות מלים בעברית ונדפסו בהם תרגומים של ספרים קלאסיים. את עיקר כוחו הקדיש לכתיבת מילון עברי ראשון מסוגו. עזר כנגדו שימשה מאז 1892 אשתו חמדה, אחות אשתו הראשונה שמתה בשחפת. בהשפעתו היתה העברית לאחת השפות הרשמיות בארץ־ישראל עוד בימי המנדט הבריטי.

בן יהודה, אליעזר (1858–1922) [סמטא]
ראו לעיל.

בן יוסף, שלמה (1913–1938) א 3
ראשון עולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בפולין והיה פעיל בתנועת בית"ר. עלה לארץ־ישראל ב־1937, והצטרף לפלוגת האצ"ל בראש פינה. בתגובה לרצח

יהודים בכבישים, תקף עם שני חבריו אוטובוס ערבי באפריל 1938. השלושה נתפסו: אחד היה קטין, ושוחרר; האחר שוחרר כבלתי שפוי בדעתו; רק שלמה בן יוסף עמד למשפט ונידון למוות. היה ראשון הנידונים מאז עולי הגרדום מאנשי ניל"י*, נעמן בלקינד ויוסף ליזנסקי.

בן יעקב, יצחק איזיק (1801–1863) [שביל] (15) ג 4
הביבליוגרף העברי הראשון בעת החדשה. נולד בלטביה, עסק במכירת ספרים ובהוצאתם לאור. בין היתר הדפיס את התנ"ך עם פירוש רש"י, את שירי שפת קודש של אד"ם הכהן* ואת חובות הלבבות* של רבנו בחיי אבן פקודה. כעשרים שנה הקדיש (עם שטיינשניידר*) לכתיבת אוצר הספרים, ספר המפרט 17,000 ספרים עבריים שראו אור עד שנת 1863 כולל תוכנם.

בן ישי, אהרן זאב (1902–1977) (11) ד 2
סופר, מתרגם, הומוריסט ועיתונאי, שעמד שנים רבות בראש ועדת השמות של עיריית תל-אביב ותרם בידיעתו הרחבה ובדמיונו הפורה לאוצר השמות העירוני. נולד באוקראינה, עלה לארץ-ישראל ב־1920 היה חבר מערכת הארץ ב־1925–1932, ומכאן ואילך עורך הפרסומים של עיריית תל-אביב ובהם ביטאונה הרשמי, ידיעות עיריית תל-אביב או ידיעות תל-אביב. רוב עיתוני זמנו הדפיסו מאמרים, פיליטונים וחרוזים היתוליים פרי עטו, בשמו ובשם שמות עט. כתב גם חוברות הומוריסטיות, תירגם שירים מיידיש ומגרמנית. בין היתר כתב את השיר "גמלת": "גמל, / גמלי, / טוב לי, / רע לי..."

בן סירא, שמעון - ראו שמעון בן סירא

בן סרוק, מנחם - ראו מנחם בן סרוק

בן עזרא, אברהם - ראו הראב"ע

בן עזרא, משה - ראו אבן עזרא, משה

בן עזריה, אלעזר - ראו אלעזר בן עזריה

בן עטר, חיים (1696–1743) (21) ד 3
מקובל, פוסק ופרשן. נולד במרוקו, עלה לארץ-ישראל ב־1741 והקים ישיבה בירושלים. התפרסם בזכות ספרו, אור החיים (כשם הישיבה מאז מותו), והוא פירוש על התורה. בספר פרי תואר כלל פירושים למשנה ולשולחן ערוך*.

בן עמי (17) ג 3

שמו העברי של הסופר מרדכי רבינוביץ (1854-1932), שכתב ברוסית וביידיש. נולד באוקראינה, למד באוניברסיטת אודסה וב-1882, עבר לז'נבה שבה החל לכתוב את סיפוריו. עלה לארץ-ישראל ב-1923, ובשנותיו האחרונות גר בתל-אביב. אחדים מסיפוריו תורגמו לעברית, בין היתר בידי ביאליק* ושלונסקי*. (זהו גם שמה של מקראה עברית שכינס ש' בן ציון*; ומושב בגליל המערבי, סמוך לנהריה, שהוקם ב-1949 ונקרא על שם בן עמי פכטר, שנפל בראש 46 לוחמים שחתרו לפרוץ אל קיבוץ יחיעם הנצור במלחמת העצמאות.)

בן צבי, יצחק (1884-1963) [דרך] (26) א 1

הנשיא השני של מדינת ישראל. נולד באוקראינה, היה פעיל בהגנה העצמית בעיר הולדתו פולטאבה ב-1905 וממקימי מפלגת פועלי ציון במחוז. עלה לארץ-ישראל ב-1907, וגר שנה אחת ביפו. היה ממייסדי אגודת השומר*, עם רחל ינאית (לימים אשתו) ממקימי הגימנסיה העברית בירושלים ב-1909 ומהמורים הראשונים בה. עם דוד בן גוריון* גורש מהארץ, נסע לארצות-הברית ועסק שם בהקמת "החלוץ" ובגיוס גודד שהגיע לארץ עם הצבא הבריטי. היה מנציגיו הבולטים של היישוב היהודי בתקופת המנדט, יו"ר הוועד הלאומי ואחר כך נשיאו. עם מותו של חיים ויצמן נבחר לנשיא המדינה, והוענקה לו אזרחות כבוד של תל-אביב (1952); נבחר לשתי כהונות נוספות. עסק בחקר ארץ-ישראל, העדות של יהודי המזרח, השומרונים ועוד וכתב ספרים ומחקרים בנושאים אלה. על שמו מוסד מחקר והנחלת ידע ארץ-ישראל, יד בן צבי.

בן צדוק, אלעזר - ראו אלעזר בן צדוק**בן ציון, ש' [שדרות] (16) ב 4**

שם העט של שמחה אלתר גוטמן (1870-1932), מורה, סופר ומתרגם עברי. נולד בבסראביה, לימד באודסה והקים בה עם ביאליק*, לוינסקי* ורביניצקי הוצאת ספרים עברית בשם מוריה. כינס מקראה עברית לילדים בשם בן עמי. עלה לארץ-ישראל ב-1905, התיישב בנוה צדק והוציא לאור את כתב העת הספרותי הראשון בארץ, העמל. היה מראשוני תל-אביב, חבר פעיל בוועד תל-אביב וממייסדי מוזיאון תל-אביב. כתב ותירגם, היה חבר ועד הלשון, חבר במרכז המורים ועוד. השדרות נקראו על שם בן ציון ב-1932, ורק מאוחר יותר נוספה ה-ש' [=שמחה]. בנו היה הצייר והסופר נחום גוטמן*.

בן שמן (15) ג 3
 מושב וכפר נוער ממזרח ללוד. תחילה הוקם בית-ספר ליתומים מהפרעות של 1903 ברוסיה, שנסגר ב-1907. במקומו היתה חווה חקלאית שאותה ניהל יצחק וולקני. את כפר הנוער של ימינו הקים ד"ר זיגפריד להמן ב-1927. תחילתו של היישוב בבית חרושת לשמן "עתיד", ומכאן שמו; את הבית הראשון הקים מרדכי פרימן ב-1905. המושב הוקם ב-1920 ומ-2000 שמו כרם בן-שמן, מהתנ"ך: "כרם היה לידידי בקרן בן-שמן" (ישעיהו, ה). מושב בן שמן החדש הוקם בסמוך ב-1952. לא הרחק רחובות על שם מוסדות בעלי אופי דומה: מקוה ישראל, עיינות, שפיה.

בן שפרוט, חסדאי - ראו חסדאי אבן שפרוט

בננישתי, חיים בן ישראל (1603-1673) (21) ד 3
 מגדולי הפוסקים אחרי רבי יוסף קארו*. נולד ופעל בתורכיה. היה משוללי הנהירה אחר שבתי צבי ותופעת השבתאות, אך נראה שחשש להתנגד לרוב הגדול שתמך במשיח השקר, וניסה לבטא דעה פשרנית. ספריו, ובהם הסברים לדינים שונים ולפסקי הלכה, היו בעלי ערך רב לרבנים בדורות שאחריו.

בני אפרים (6) ב 4
 הגדול בשבטים, ומקומו בהרי שומרון במרכז הארץ עד גבולה המזרחי של תל-אביב. השבטים נשאו את שמות שנים עשר בני יעקב, אבל הנחלות חולקו בין עשרה מהם (ללא יוסף ולוי); במקום יוסף צצו שני שבטים מבניו, מנשה ואפרים. ברחובות תל-אביב על שם השבטים נמצא גם יוסף; כאן - אפרים.

בני ברק (21) ג 2
 עיר בגוש דן, בין רמת גן ופתח תקוה, ממרכזי היישוב הדתי-חרדי בארץ. הוקמה ב-1924 בידי קבוצת חסידים מווארשה. הוכרזה לעיר ב-1949. שמה כשם עיר קדומה שהיתה בנחלת שבט דן ומקומה היה מדרום לעיר של ימינו. נזכרת גם בהגדה של פסח ובמקורות צלבניים.

בני בתירא (22) ב 4
 משפחה מפורסמת בסוף ימי בית שני ובימי התנאים, שיצאו ממנה תלמידי חכמים מהם מנהיגי העם. ייתכן שבאו מהעיר בתירא בצפון הגלעד, ומכאן שמם. במאה הראשונה לפני הספירה היו אחדים מהם בעמדות מנהיגות, ומסופר שנוכחו כי להלל הזקן מסורת מרביתו, שמעיה ואבטליון, שלפיה קרבן הפסח דוחה את השבת - ומיד מינו אותו לנשיא. מידת הענווה שנהגו הביאה לרום מעמדם.

בני דן (12) **ב 4**
 נחלתו הראשונה של שבט דן* כללה גם את המרחב שעליו הוקמה תל-אביב. בגלל לחץ הפלשתים נדדו בניו צפונה, וכבשו את ארצם של בני ליש בגליל המזרחי של ימינו, מצפון לכנרת. למעשה היה לדן רק בן אחד, ככתוב: "ובני דן חשים" (בראשית, מו). ואם כך, מדוע כתוב "בני"? "ייתכן שהיו שניים ומת אחד מהם ולא הזכירו", וייתכן שהיתה זו שגרת הלשון (אבן עזרא).

בני משה (11) **ד 4**
 אגודה חשאית של חברים בחובבי ציון שהיתה ספוגה ברוח הציונות עוד לפני הופעתו של הרצל. הוקמה באודסה, רוסיה, בידי אחד העם*, יהושע ברזילי* ואחרים. נקראה כך מפני שהוקמה ביום שבו - לפי המסורת - נולד ומת משה רבנו: ז באדר (תרמ"ט-1889). מטרתה היתה תחייה לאומית-רוחנית של עם ישראל, ופעולתה - בעיקר בתחום החינוך והתרבות: חברי האגודה הקימו בתי ספר עבריים, הוצאת ספרים (אחיאסף) וכתב עת (השילוח).

בניהו [בן יהודיע] (המאה ה-10 לפנה"ס) **ג 1**
 מגיבורי דוד ומצביא צבאו של שלמה המלך. נולד בקבצאל שבנחלת יהודה. נזכר בתנ"ך עשרים פעם, ונראה שניחן בגבורה אישית יוצאת דופן: למשל, הרג אריה במו ידיו. באגדה מסופר ששבה את אשמדי והביאו לפני שלמה, וכן ייחסו לו יופי בלתי מצוי.

בנימין מטודלה (המאה ה-12) **ד 4**
 נוסע שפקד את ארץ-ישראל בימי שלטון הצלבנים. נולד בטודלה שבספרד, ויצא לשני מסעות במזרח, ב-1159 וב-1167; כל מסע ארך שנים אחדות. ספר המסעות שכתב נדפס לראשונה באיסטנבול ב-1543, והוא מקור חשוב לחקר זמנו.

בנימיני, אהרון (1886-1943) **ג 3**
 רופא ופעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. נולד בקווקז, הוסמך כמורה ויצא ללמוד רפואה באיסטנבול; כאן פגש בז'בוטינסקי*, בן גוריון*, בן צבי* ואחרים. במלחמת העולם הראשונה התנדב לשמש רופא בצבא תורכיה, ועם כיבוש הארץ בידי הבריטים השתקע עם משפחתו בתל-אביב. בצד עבודתו כרופא פעל למען יהודי קווקז, כתב בנושא איכות הסביבה בתל-אביב וייסד את איגוד הרופאים הלאומיים (על שם מקס נורדאו). בבית החולים הדסה הוקם על שמו מכון העורך בדיקות לב למעוטי יכולת.

בעל הטורים (26) **ב 1**
 כינויו של רבי יעקב בן אשר, פוסק מהמאה ה-14, הנגזר משם ספרו ארבעה טורים. היה צעיר בניו של רבי אשר בן

יחיאל, הרא"ש*, וספרו נקרא כך מפני שחילק את ההלכות לארבע חטיבות: אורח חיים, יורה דעה, חושן משפט ואבן העזר. לספר מקום מרכזי בפסיקת ההלכה. רבי יוסף קארו* הזכירו כאחד משלושת ספרי היסוד ששימשו אותן.

בעל העקידה (21) ג 4

כך מכונה רבי יצחק עראמה (המאה ה־15), רב, דרשן ופילוסוף, על שם ספרו עקדת יצחק. כתב ספרים נוספים, המשמשים מקור חשוב לחקר תולדות היהודים בספרד לפני הגירוש של 1492.

בעל שם טוב - ראו הבעש"ט

בעלי התוספות (המאה ה־12) ב 26

שם כולל לחכמי הלכה מצרפת ומגרמניה שהוסיפו על פירושו של רש"י* לתלמוד. נקראים לעתים גם תוספות סתם. אחד הבולטים בהם היה רבנו יעקב תם (1090-1171), נכדו של רש"י.

בצלאל [בן אורי] א 16

אמן, בונה המשכן בימי הנדודים אחרי יציאת מצרים (שמות, לא ובעיקר לו־לז). על שמו נקרא בית ספר לאמנות שהוקם בירושלים ב־1906 על ידי פרופ' בוריס שיץ.

בצרה ב 26

מושב בשרון, צפונית לרעננה. הוקם ב־1946 בידי חיילים שהשתחררו מהצבא הבריטי, ונקרא כך מפני שחברי הקבוצה שירתו בין השאר בעיר בצרה בדרום עיראק.

בְּצֵרוֹן ג 15

שכונה בתל־אביב, דרומית לדרך השלום, כשם האגודה השיתופית שיזמה את הקמתה. (זהו גם שמו של ירחון עברי שהקים רב צעיר* בארצות־הברית; מושב בשם זה הוקם ליד גן יבנה ב־1935, לפי הפסוק "שובו לבצרון אסירי התקווה" [זכריה, ט] - וזאת משום שמקימו היו אסירי ציון שנחלצו מרוסיה הסובייטית).

ב"ק, ישראל (1874-1797) ד 4

מדפיס עברי בצפת ובירושלים. שמו הוא ראשי תיבות של בני קודש או בני קדושים. נולד בברדיצ'ב, אוקראינה, עלה לארץ־ישראל בראשית שנות השלושים של המאה ה־19 והתיישב בצפת. חידש בה את הדפוס העברי שהושבת בשלהי המאה ה־16. כשהדפוס נהרס ברעידת האדמה של 1837 הקים משק חקלאי בג'רמק. הקים דפוס עברי ראשון בירושלים וב־1863, החל בהוצאתו לאור של העתון חבצלת. בית הכנסת תפארת ישראל הוקם ביזמתו וביזמת בנו ניסן ב"ק.

בקר, אהרן (1906–1995) (7) ג 2
 חבר כנסת ומזכיר כללי של הסתדרות העובדים. נולד בפולין, עלה לארץ-ישראל ב-1925 והיה פעיל בתנועת הפועלים. שנים רבות היה חבר הוועדה המרכזת בוועד הפועל של ההסתדרות וראש המחלקה לאיגוד מקצועי. נבחר לכנסת ב-1955 וב-1959, והתפטר בשתי הפעמים כעבור שנת כהונה אחת. כיהן כמזכ"ל ההסתדרות (1961–1969). היה גם חבר כנסת באותה תקופה ועד 1973.

בר אילן, מאיר, הרב (1880–1949) (21) ד 1
 ממנהיגי תנועת המזרחי, שהפכה לחלק מהמפד"ל. בנו של הנצי"ב*; עד שנת מותו נקרא מאיר ברלין. נולד בפולין, היה מציוני ציון – מתנגדי תכנית אוגנדה – והטביע את הססמא "ארץ-ישראל לעם ישראל לפי תורת ישראל". היה ממייסדי הג'וינט, עלה לארץ-ישראל ב-1926 והתיישב בירושלים. התנגד לתכנית החלוקה של הארץ, השתתף בשיחות השולחן העגול בלונדון ב-1939, והיה מתומכי תכנית בילטמור. היה שותף לעריכת האנציקלופדיה התלמודית ובעשור האחרון לחייו היה עורך עיתון הבוקר הצופה. אזרחות כבוד של תל-אביב הוענקה לו ב-1946. על שמו נקראים אוניברסיטת בר-אילן, המושב בית מאיר שנוסד בהרי יהודה ב-1950 ועוד.

בר גיורא, שמעון – ראו שמעון בר גיורא

בר-הופמן, ריכרד, ד"ר (1866–1945) (22) א 3
 משורר, סופר ומחזאי יהודי יליד אוסטריה. בהיותו בן 24 הוענק לו תואר ד"ר במשפטים. נמנה עם חוג הסופרים בווינה שבו היו גם ארתור שניצלר, פליקס סאלטן (מחברו של במבי) והרצל*. ב-1939 נאלץ לעזוב את אוסטריה שהסתפחה לגרמניה הנאצית, והיגר לארצות-הברית.

בר יוחאי, שמעון – ראו שמעון בר יוחאי

בר כוכבא, שמעון (המאה ה-2 לספירה) (17) ג 4
 כינויו של מנהיג מאבק הגבורה הכושל נגד רומי בפי רבי עקיבא* שתמך בו. שמו היה כנראה בר כוסבא, וייתכן שהיה מצאצאי בית חשמונאי, מפני שרבי אלעזר המודעי היה דודו. גייס עשרות אלפי לוחמים למאבק ברומי. המלחמה נמשכה כשלוש שנים (132–135), שבהן טבע מטבעות "שמעון נשיא ישראל", והסתיימה בטבח נורא ביהודים; בעקבותיה נאסר על יהודים ללמד תורה ולגור בירושלים, שנקראה בפי הרומים איליה קפיטולינה; גם שם הארץ שונה: רומי החליטה כי במקום יהודה היא תיקרא פלשתינה. כמה מהמכתבים ששלח בר כוכבא ללוחמיו התגלו בחפירות ארכיאולוגיות שערך יגאל ידין*.

בר כוכבא (בריל), משה (1930-1992) (18) ב 3
 לוחם אצ"ל ואלוף בצה"ל. נולד בפולין ועלה לארץ-ישראל ב-1942. הצטרף לאצ"ל, ולחם בכל מלחמות ישראל כמפקד בשריון. במבצע קדש* היה מפקד פלוגה וקיבל את עיטור העוז. במלחמת ששת הימים* פיקד על חטיבת שריון שהתמודדה בקרב דמים בעמק דותן. בין תפקידיו היה אלוף פיקוד הדרום ועוזר הרמטכ"ל לתפקידים מיוחדים. ידוע כמי שעשה רבות לבניית כוחו של צה"ל, להדרכת חיילים וקצינים ולהכנת הצבא וחייליו למשימותיהם. כתב מאמרים מקצועיים; ספרו, *מרכבות הפלדה*, עוסק בתורת הלחימה ובלקחי המלחמות. לאחר שחרורו מצה"ל ב-1990, אחרי 43 שנות שירות, מונה למנכ"ל רכבת ישראל.

בר-לב, חיים (1924-1994) [דרוך] (19) ג 4
 רמטכ"ל צה"ל, ח"כ ושר בממשלת ישראל. נולד ביוגוסלביה, עלה לארץ-ישראל ב-1939 ולמד בבית הספר החקלאי מקוה ישראל. מ-1942 היה בהגנה ובפלמ"ח, היה מג"ד בחטיבת הנגב במלחמת העצמאות, מפקד גייסות השריון ב-1957-1961 והתמנה לרמטכ"ל ב-1968. פיקד על צה"ל בימי ההתשה, וקו הביצורים לאורך תעלת סואץ נקרא על שמו. עם שחרורו מונה לשר המסחר והתעשייה - אך גויס כמפקד חזית הדרום בשעות הקשות של מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973. היה גם שר הפיתוח, ומאוחר יותר - שר המשטרה. עם חידוש היחסים הדיפלומטיים עם רוסיה מונה לשגריר במוסקבה וכיהן ב-1993-1994.

בראלי, יצחק (1888-1956) (12) ב 2
 מראשי המשק ההסתדרותי. נולד בליטא, היה ממייסדי צעירי ציון ומנהל בנק בחארקוב ואחר כך בקובנה. עלה לארץ-ישראל ב-1926 והיה למנהל המשביר המרכזי. מאז 1928 ועד מותו היה מנהל בנק הפועלים וחבר ההנהלה במוסדות הכלכליים של ההסתדרות העובדים.

ברגי, ארמין בנימין (1879-1953) (20) א 2
 מראשי הציונות בהונגריה. נולד בבודפשט והיה קרוב משפחה של הרצל*. למד הנדסה ואירגון תנועה של סטודנטים ציונים וכן עמד בראש ההגנה היהודית ב-1918. היה ראש ההסתדרות הציונית בהונגריה ב-1925-1935, ועלה לארץ-ישראל ב-1935. התישב בתל-אביב והקים בית חרושת ללבנים, "סיליקט", בהזמנת קרמניצקי*. עבד במקצועו כמהנדס קונסטרוקציה. כתב ספר בשני כרכים בשם *בצל אלוהים*.

ברגנר, אליזבט (1897-1986) (22) ב 3
 שחקנית תיאטרון. נולדה בווינה, למדה משחק והופיעה על

במת התיאטרון בצ'יריך, בברלין, בווינה, במינכן – וכן במנצ'סטר ובלונדון. השתתפה גם בהסרת מחזות. השתקעה בניו יורק.

ברגסון, אנרי (1859–1941) (12) א 1
פילוסוף. נולד בפריס לאב ממשפחה יהודית מיוחסת שהיגרה מפולין ולאם יהודייה מאנגליה. תרומתו הגדולה לפילוסופיה היא ברעיון "ההינף החיוני", מהות השינוי הבא מבפנים ומתפתח בלי הרף. ב־1928 הוענק לו פרס נובל לספרות. עם כניעת צרפת לנאצים, והוא בן 81, החזיר את כל אותות הכבוד שהוענקו לו ודחה את ההצעות לאפשר לו להתחמק מהגזירות שהוטלו על היהודים.

ברדיצ'בסקי, מיכה יוסף, ד"ר (1865–1921) (16) א 4
סופר, מבקר והוגה דעות עברי. נולד בפולין, למד בישיבה וב־1896 קיבל באוניברסיטת ברן, שווייץ, תואר ד"ר בפילוסופיה. התגורר בעיקר בברלין. השקפותיו הושפעו מניטשה. בצד סיפורת ומאמרים היה גם חוקר חשוב בפולקלור היהודי והדפיס אסופות רבות של אגדות. חתם גם בשם בֶּן גֶּרִיוֹן. בנו, עמנואל בֶּן גֶּרִיוֹן, היה סופר ומבקר וכינס את כתבי אביו. על שמו ספרייה עירונית בתל־אביב, שנסגרה בינתיים, בית מיכה יוסף; והמושב שדות מיכה בחבל לכיש, מדרום מערב לבית שמש, שנוסד ב־1955 בידי עולים ממרוקו.

ברוד, מקס (1884–1968) (6) א 1
סופר, מלחין ומבקר תיאטרון ומוסיקה. נולד בצ'כיה, למד משפטים ושימש כמבקר בעיתון בפראג. עלה לארץ־ישראל ב־1939, גר בתל־אביב ושימש כיועץ ספרותי לתיאטרון הבימה. ספריו ומחזותיו נדפסו מ־1906 ובהם דאובני שד היהודים, דרכו של טיכו בראהה אל האלוהים. גם אחרי שעלה ארצה הוסיף לכתוב בגרמנית. במוסיקה כתב חמישייה לפסנתר ועוד. היה ידידו של פרנץ קפקא*, וכמוציא לפועל של צוואתו פעל בניגוד להנחיותיו של הסופר (שדרש לשרוף את כתביו) ועשה רבות להדפסת ספריו ולפרסומם בעולם.

ברודי, חיים, ד"ר (1868–1942) (11) ד 1
מגדולי החוקרים של השירה העברית בימי הביניים. נולד בצ'כיה, למד בישיבה, בבית מדרש לרבנים ובאוניברסיטת ברלין. הושפע מהחוקרים ברלינר* ושטינשנידר*. שירי יהודה הלוי היו המחקר הראשון שלו, שעליו הוענק לו תואר ד"ר. ב־1905 חזר לצ'כיה וניהל תלמוד תורה בפראג, וב־1912 התמנה לרב הכולל של עיר זו. ב־1930 ייסד ש"ז שוקן את המכון לחקר השירה העברית בברלין, והזמינו לנהל

אותו. עם עלות הנאצים לשלטון ב־1933 עבר המכון לירושלים, ואף הוא עלה עמו. כינס שירים של רבים ממשוררי ספרד.

ברודצקי, זליג, ד"ר (1888–1954) (12) א 2
מתמטיקאי וממנהיגי הציונות. נולד באוקראינה, ועבר עם משפחתו ללונדון כשהיה בן 5. כשרונו במתמטיקה בלט מגיל צעיר. ב־1913 הוענק לו תואר ד"ר באוניברסיטת לייפציג. היה מרצה למתמטיקה ולאסטרונומיה מתמטית, וחוקר בתחום התיאוריה האוירודינמית. בשנים 1928–1948 שימש כראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית בלונדון, וכשהוקמה מדינת ישראל התמנה לנשיא ההסתדרות הציונית בבריטניה במקום ויצמן* שנבחר לנשיא המדינה. שנה לאחר מכן נבחר לנשיא האוניברסיטה העברית ועלה לישראל.

ברויס, אברהם (1907–1979) (6) א 1
סופר ומשורר. נולד בליטא, כתב שירים מנעוריו, עלה לארץ־ישראל בשנת 1923 ועבד בבניין ובסלילת כבישים. ב־1928 נבחר למזכיר אגודת הסופרים העבריים ושימש בתפקידו זה עד 1964. ביאליק* עודד אותו בראשית דרכו. בספרי השירה שכתב גם שירים לילדים. על ספרו מאדם לאדם (1948) זכה בפרס ברנר*. לחלק משיריו חוברו מנגינות. יקר תל־אביב–יפו לשנת 1978.

ברון, עקיבא (1909–1965) (8) א 2
ממייסדי הסתדרות העובדים הלאומית והמזכיר הכללי הראשון שלה. נולד באוקראינה, למד בבסרביה ועלה לארץ־ישראל ב־1930. הוסמך למשפטים באוניברסיטה העברית, והיה פעיל בארגונים רוויזיוניסטיים. עמד בראש הסתדרות העובדים הלאומית בשנים 1934–1939. ב־1940 הצטרף ללח"י, שמטעמו שהה בצרפת ב־1946–1948. אחרי הקמת המדינה עבד בעיריית תל־אביב.

ברוק, צבי, ד"ר (1869–1922) (17) ג 4
רופא עיניים ומראשי הציונות ברוסיה. השתלם בפטרסבורג במחלות עיניים. שירת כרופא צבאי במלחמת העולם הראשונה, היה רב בויטבסק, וכן ציר לדומה, בית הנבחרים הרוסי. עלה לארץ־ישראל ב־1920.

ברוריה (15) ג 2
אשתו של רבי מאיר והאשה היחידה שידיעותיה, השקפותיה בענייני הלכה ואמונתה העזה נזכרות בתלמוד ובמדרשים. היתה בתו של רבי חנינא בן תרדיון, מעשרת הרוגי מלכות* בימי הדריאנוס. מסופר שהמריצה את בעלה להתפלל

שהחוטאים יחזרו בתשובה. הידוע בסיפורים עליה קשור במות שני בניה בשבת: היא לא גילתה לרבי מאיר את הדבר עד הערב, כדי שלא לצערו ביום שבו השמחה היא מצווה.

ברזאני, משה (1926–1947) (8) ב 2
מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בעיראק, עלה עם משפחתו והתחנך בעיר העתיקה בירושלים. הצטרף ללח"י, וחייילים בריטים עצרו אותו כשברשותו רימון. הועמד למשפט, סירב להכיר בסמכות בית הדין הצבאי הבריטי, ונידון למוות. יחד עם חברו לתא המוות, מאיר פיינשטיין* איש האצ"ל*, תיכנן לפוצץ את עצמו באמצעות רימון שהוברח אליהם במעמד ההוצאה להורג, וכך להמית גם את התליינים. משנודע לשניים כי גם רב יהיה נוכח בחדר הגרדום, הקדימו ופוצצו את עצמם עם הרימון בלילה שלפני ההוצאה להורג. על חייהם וגבורתם מסופר בספרים שונים, וח' הזז* הקדיש להם את הרומן בקולר אחד.

ברזיל (12) א 1
הגדולה במדינות אמריקה הדרומית בשטחה ובמספר תושביה. המדינה החמישית בגודלה בעולם, ובה הנהר אמזונס ויערות הגשם מהגדולים בעולם. שם הרחוב נועד לציין קשרי ידידות בינה ובין ישראל. (ראו בנוסף קהילת ברזיל).

ברזילי, יהושע (1855–1918) (21) ד 2
סופר עברי. עלה לארץ-ישראל ב-1887, שנה לאחר מכן חזר לרוסיה והיה ממקימי אגודת בני משה* ומי שביקש מאחד העם* לעמוד בראשה, ועלה שנית ב-1890. היה מזכיר הוועד של חובבי ציון* ביפו, ממייסדי בית הספר לבנות ביפו (1894), ניהל את ספריית שער ציון* ואחר כך סניפים של בנק אפ"ק* ביפו ובירושלים; כשפוטר מהבנק עורר הדבר הדים ביישוב כולו. כתב קורטוב מדינה, תכנית למדינה עברית.

ברטונוב, יהושע (1879–1971) (5) ד 3
מראשוני השחקנים בתיאטרון הבימה*. נולד בליטא, והיה שחקן בתיאטרון של וילנה ב-1902–1911. ייסד להקת חובבים יהודית ושיחק בתיאטרון היהודי על שם שלום עליכם במוסקבה. ב-1922 הצטרף לתיאטרון הבימה, עלה לארץ-ישראל עם התיאטרון. חתן פרס ישראל לתיאטרון בשנת תשי"ט-1959. ספרו אודות מבעד למסך ראה אור ב-1969.

בריינין, ראובן (1862–1939) (16) א 3
סופר ומבקר עברי. נולד בפּוֹלֶוֹס, היגר לווינה ב-1892, ייסד וערך בה כתב עת בשם *ממזרח וממערב* שבו נדפסו מאמריו,

בין השאר על אישים בני דורו. גם בספריו בלטה יכולתו כביוגרף. היגר לארצות-הברית ב־1911 והקים שם שבועון בשם *הדרור*.

ברכיה (המאה ה־4 לספירה) (20) א 3
מאמוראי ארץ-ישראל שהיה בעל אגדה - מי שטבע מימרות חכמה ומשלים - אך גם בר סמכא בהלכה. כדי לעורר לגמילות חסדים, אמר: "אם ראיתם זכות אבות שפְּטָה וזכות אימהות שנתמוטטה - לכו הידבקו בחסד" (תלמוד ירושלמי, מסכת סנהדרין). ברכיה היה גם שמם של אישים שונים בתנ"ך, ובהם אבי זכריה הנביא, בנו של זרובבל שעמד בראש שיבת ציון הראשונה בימי כורש, מבני הלוויים ומראשי שבט אפרים.

ברכיהו הנקדן (סוף המאה ה־12 ותחילת המאה ה־13) 4 ב (6)
סופר, מתרגם והוגה דעות. נולד בצרפת. שלט בשפות אחדות, תירגם ספרים במדעי הטבע וכנראה גם ספר על כוחן המאגי של אבנים. ספרו המפורסם ביותר נקרא *משלי שועלים*, והוא עיבוד מספרי משלים הודיים ואירופיים הנחשב לספר העברי הראשון שנדפס עם איורים.

ברלין, אליהו (1866-1959) (8) ב 3
מראשוני תל-אביב ומחותמי מגילת העצמאות. נולד בבלרוס, למד במוסקבה והיה בעל בית חרושת וחבר ה"דומה", בית המחוקקים ברוסיה. היה ציר לקונגרס הציוני מאז 1903 ועלה לארץ-ישראל ב־1907. היה נציג ההנהלה הציונית בבנק הפועלים ומ־1929 ניהל את בנק אוצר היישוב. כן היה חבר מועצת המדינה הזמנית, ומתוקף מעמדו זה נמנה עם החותמים על מגילת העצמאות. בתל-אביב כיהן כגזבר הוועד, היה ראש הוועד המפקח של הגימנסיה העברית הרצליה* ושופט ב"משפט השלום העברי" מיסודו של דוד איזמוז'יק*. הוציא לאור יחד עם מאיר דיזנגוף*, *מרדכי בן הלל** ובצלאל יפה* את כתב העת *מולדת* שנועד לספק חומר קריאה מדעי ספרותי בעברית. אזרחות כבוד של תל-אביב הוענקה לו ב־1946.

ברלינר, אברהם (1833-1915) [שביל] (11) ד 1
חוקר בהיסטוריה ובספרות של עם ישראל. נולד בגרמניה, ולמד בעצמו; זכה בתארים אקדמיים גבוהים כאות הערכה על הישגיו. הוציא לאור מהדורה מדעית של פירוש רש"י על התורה וספרים על תולדות היהודים ברומא ובגרמניה.

בְּרַנְדֵּיִס, לוֹאִיס דַּמְבִּיץ (1856-1941) (12) א 4
השופט היהודי הראשון בבית המשפט העליון בארצות-הברית ומנהיג ציוני. נולד בארצות-הברית, למד בהרווארד,

עבד כעורך־דין בעיר הולדתו לואיסוויל ובבוסטון ופעל מ־1896 לצמצום הזכויות של חברות ענקיות לטובת הציבור ולמען זכויות העובדים. ב־1916 מונה לשופט בבית המשפט העליון. ב־1910 היה לאוהד הציונות, וכבר ב־1913 דיבר על מדינה ליהודים. ב־1918 נבחר לנשיא כבוד של ציוני אמריקה אך התפטר ב־1920 בשל מחלוקת עם תומכי ויצמן. אזרחות כבוד של תל־אביב הוענקה לו ב־1936 במלאת לו 80. על שמו קיבוץ עין השופט שהוקם ב־1937 (בחייו) וכן כפר ברנדייס בחדרה, ובארצות־הברית – אוניברסיטת ברנדייס במסצ'וסטס.

ברנט, זרח (1843–1936) (22) א 3

מראשוני המיישבים של ארץ־ישראל. נולד בליטא, נשא את בתו של סוחר מלונדון, היה איש עסקים, היגר לאנגליה והרוויח הון בעסקי פרוות. חזר ועלה לארץ־ישראל כ־15 פעמים מ־1871 ותרם מכספו כדי להקים בה יישובים עבריים. הצטרף אל יואל משה סולומון וחבריו במאמצים לרכוש שטח אדמה – שהסתיימו ב־1878 בהקמת פתח תקוה. היה ממקימי שכונת מאה שערים בירושלים ב־1874, מחוץ לחומות. ב־1890 קנה את אדמות נוה שלום*, לא הרחק מבתיה של נוה צדק*, והקים בתים להשכרה; איש לא התעניין במגורים מחוץ ליפו, עד שחלתה אשת הרב של יפו ושכרה דירה בשכונה – בשל האוויר הטוב שבא מן הים – ואחריה עשו זאת אחרים. הקים בכספו מקווה טהרה וכן שיבה, אור זורח.

ברנפלד, שמעון, ד"ר (1860–1940) (19) ג 1

היסטוריון וחוקר בחכמת ישראל. נולד בגליציה, למד ופעל בברלין, גרמניה; בשנים 1885–1894 היה רב ראשי לקהילות הספרדיות בבלגרד, סרביה. למרות עיוורונו כתב מבוא לכתבי הקודש ב־8 כרכים, על אישים בהיסטוריה היהודית והכללית וכן פרקים בתולדות עם ישראל והעמים.

ברנר, יוסף חיים (1881–1921) (21) ד 1

סופר ומבקר עברי. נולד באוקראינה, נטש את עולם השיבויות והחל לכתוב בעברית. סיפורו הראשון נדפס ב־1899. גויס לשנה לצבא הרוסי ב־1902, ערק כשפרצה מלחמת רוסיה־יפן, הגיע ללונדון וערך בה כתב עת, המעוור. עלה לארץ־ישראל ב־1909, השתתף בעיתון הפועל הצעיר ממערכת בנווה צדק* והיה ממורי הגימנסיה* הרצליה בתל־אביב. בעיקר כתב סיפורים רוויי פסימיזם. נרצח בידי ערבים בבית יצקר* ליד תל־אביב בפרעות מאי 1921, ועמו נרצחו בעלי הבית ויהודים נוספים שהתגוררו בו. הקיבוץ גבעת ברנר, שהוקם ב־1928 לא הרחק מרחובות, קרוי על שמו.

ברנשטיין, אדוארד (1850-1932) (17) ג 2
 מראשי התנועה הסוציאליסטית בגרמניה. היה בן למשפחה יהודית מפולין שנולד ופעל בגרמניה. היה חבר בית הנבחרים הגרמני, הרייכסטג, פעמים אחדות, פירסם מאמרים ומסות בהיסטוריה ובסוציאליזם. בשנותיו האחרונות התקרב לציונות. בסמוך רחובות על שם אישים בתנועת העבודה: א"ד גורדון, ארלוזורוב ועוד.

ברנשטיין-כהן, יעקב, ד"ר (1859-1929) (17) ג 4
 רופא, מראשי הציונות ברוסיה. נולד בקישינב למשפחה מתבוללת והצטרף למהפכנים הרוסים. למד רפואה, והשקפותיו השתנו בגלל מעורבות בעלי דעות דומות לשלו בהסתה האנטישמית. ייסד ועד הגירה שסייע לאלפים להגר לארצות-הברית. הצטרף לחיבת ציון ולתנועה הציונית מראשיתן, והיה מראשי הפרקציה הדמוקרטית. היה ממתנגדי תכנית אוגנדה. עלה לארץ-ישראל ב־1907. שימש כרופא במושבות הגליל ובפתח תקוה. חזר לקישינב - ועלה שוב ב־1925. בתו היא השחקנית מרים ברנשטיין-כהן.

ברנשטיין, לאונרד (1918-1990) [ככר] (17) ג 2
 מלחין, מנצח ופסנתרן יהודי. נולד ופעל בארצות-הברית, כתב סימפוניה ראשונה ב־1942 אך התפרסם יותר מכול במחזמר *סיפור הפרברים* - גרסה מודרנית למחזה *דומאו ויוליה* של שיקספיר - ובו מסוכסכות ביניהן קבוצות מהגרים מפולין ומפורטו ריקו. ניצח על התזמורת הטובות בעולם, וכתומך נלהב של ישראל הרבה לנצח על התזמורת הפילהרמונית הישראלית בביתה בתל-אביב ובסיוורה בעולם.

ברסקי, יהודה לייב הלוי (1866-1952) (6) א 2
 חֲבֵר המועצה הראשונה של עיריית תל-אביב-יפו. נולד באוקראינה, עלה לארץ-ישראל ב־1912, יסד את האגודה לגמילות חסד - גמ"ח - "ביקור חולים" שסייעה לנזקקים והיה ממייסדי בית הכנסת הראשון של חב"ד בונה שלום.

ברק [בן אבינעם] (המאה ה־11 לפנה"ס) (5) ד 2
 מהשופטים*, שהנהיגו את שבטי ישראל לפרוק עול משעבדים - פולשים או עמים שכנים. 20 שנה נאלצו בני ישראל לעבוד את יבין מלך חצור הכנענית, ואז קראה דבורה הנביאה* לברק בן אבינעם מקדש נפתלי, הטילה עליו לגייס צבא (שופטים, ד) אך בישרה לו כי סיסרא, שר צבאו של יבין, ייפול ביד אשה. בעקבות הניצחון על 900 מרכבות הברזל של מלך חצור ומות סיסרא מידי יעל* אשת חבר הקיני השמיעה דבורה את השירה שבה נזכר ברק בחטף (שופטים, ה).

ברקאי (ברקוביץ), שמואל (1899-1983) (7) ד 2
 מפקד העיר תל-אביב מטעם ההגנה*. נולד באוקראינה, נשלח לארץ-ישראל ללמוד בגימנסיה הרצליה ועם פינוי יהודי יפו במלחמת העולם הראשונה נדד עם הגימנסיה לשפיה*. ב-1918 התנדב לגדוד העברי בצבא הבריטי והעביר נשק להגנת הגליל. היה מראשוני ההגנה, עסק ברכש ובתכנון מחבואי נשק ("סליקים") ומ-1944 היה מפקד תל-אביב והערים הסמוכות לה. עבד בבנק הפועלים ושימש כמנהל חשבונות ראשי; בשבת השחורה (29 ביוני 1946) נעצר כשהבריטים ערכו חיפוש בבנק. יקיר תל-אביב לשנת תשמ"א-1981. בנו, צחי, נפל בהיותו בקורס קציני צנחנים בצה"ל. (ברקאי הוא שמו של כוכב השחר - נגה, ונוס - שהעניק את שמו לקיבוץ בפתח בקעת עירון; רחוב בשם זה היה ביפו, ובוטל עם איחוד תל-אביב-יפו.)

ברקוביץ, יצחק דב (1885-1967) (16) א 3
 סופר ומתרגם. נולד בבלרוס וסיפורו הראשון נדפס בהיותו בן 18. יותר מכול נודע כמי שתירגם את כתבי שלום עליכם לעברית מ-1910 ואילך; כחתנו של הסופר הגדול היתה לו גישה בלתי אמצעית לכתביו. עלה לארץ-ישראל ב-1928, וגר בתל-אביב. ערך כתבי עת שראו אור בארצות-הברית. ב-1944 ושוב ב-1955 זכה בפרס טשרניחובסקי לתרגום. הוסיף לכתוב סיפורים משלו, וב-1958 הוענק לו פרס ישראל לספרות עברית.

ברש, אשר (1889-1952) (12) א 1
 סופר ומשורר. נולד בגליציה, פולין. סיפוריו הראשונים נדפסו ב-1906. עלה לארץ-ישראל ב-1914 והתיישב בנה צדק. היה מורה בגימנסיה הרצליה ובבית הספר התיכוני למסחר גאולה בתל-אביב, וכן בבית-הספר הריאלי בחיפה. היה יו"ר אגודת הסופרים ואחר כך נשיאה. ערך כתבי עת ספרותיים. מספריו: תמונות מבית מבשל-השכר, גננים, כעיר נצורה - על תל-אביב בראשיתה; גם סיפורו "איש וביתו נמחו" מספר על תל-אביב בראשיתה. תירגם ממיטב ספרות העולם.

ברתנא, מרדכי (ב' מרדכי) (1910-1986) (6) א 4
 משורר שחתם על שיריו ב' מרדכי. נולד לא הרחק מווילנה, ליטא, בבית ציוני מסורתי. למד בבית מדרש לרבנים בוורשה, והחל לפרסם שירים פרי עטו, שרובם נכתבו בידיש. ב-1935 עלה לארץ-ישראל, עסק בהוראה ואחר כך התמנה למפקח על בתי ספר - תחילה בזרם העובדים ואחר כך במשרד החינוך. עם בואו לארץ-ישראל גר בתל-אביב, עבר ממנה לירושלים כדי ללמוד על הר הצופים וגר גם בגניגור, בגן יבנה ובחולון - בעיר זו ניהל בית ספר, ובה

פגש את אישתו לעתיד. זמן קצר אחר כך חזר לתל־אביב. בתפקידו היה איש חינוך, ובד־בבד נחשב למשורר מחונן. יצירתו יהודית לאומית, ומרבה לעסוק בהיסטוריה הקרובה והרחוקה של עם ישראל.

בת גלים (27) ג 3
שם סמלי, בדומה לבת ים*. מהרחובות הסמוכים לים בדרומה של יפו. זהו גם שמה של שכונה במבואות הדרומיים של חיפה.

בת חן (5) ד 2
סמטה מרחוב צה"ל* בצהלה, שיכון צבא הקבע שהוקם בתחילת שנות ה־50. ח"ן בראשי תיבות הוא חיל הנשים בצה"ל.

בת ים (27) ג 4
עיר לחוף הים, מדרום ליפו; היום מהגדולות בישראל. הוקמה ב־1926 בשם בית וגן, נעזבה במאורעות 1929 ותושביה שבו אליה רק ב־1932. סבלה קשות גם בשנות "המרד הערבי" (1936–1939) ובמלחמת העצמאות. הוכרזה לעיר ב־1958. השם סמלי, ורומז ליצור הנקרא סירנה.

בת יפתח (5) ד 2
דמות מימי השופטים*. יצאה לקראת אביה, השופט יפתח הגלעדי, כששב הביתה מנצח, ולא ידעה כי נדר נדר להעלות לעולה את היוצא ראשון לקדם את פניו בשובו. התנ"ך מספר שהנערה קיבלה את הדין: "עשה לי כאשר יצא מפיד אחרי אשר עשה לך ה' נקמות מאויביך מבני עמון" (שופטים, יא). יש הקוראים את הפסוק, "ויעש לה את נדרו אשר נדר, והיא לא ידעה איש", ומפרשים שקיבלה על עצמה מעין נזירות.

בת מרים, יוכבד (1901–1980) ב 2 (6)
משוררת. נולדה בבלרוס, שבה נדפס ספר שיריה הראשון. עלתה לארץ־ישראל ב־1928, גרה בתל־אביב ופירסמה משיריה בכתבי עת שונים. בנה נפל עם הל"ה*, ומאז לבשה שחורים. מספריה: ארץ־ישראל, ראיון, דמויות מאופק, שירים לגטו ועוד. כלת פרס ישראל לספרות עברית בתשל"ב־1972. בעלה הוא חיים הזז*.

בת עין (26) ב 2
ספרו של רבי אברהם דב מאברוטש (–1841?), שהיה רב בז'יטומיר ובאברוטש, עלה לארץ־ישראל ב־1832 ועמד בראש החסידים שהתגוררו בצפת. אחרי רעידת האדמה הקשה של 1837, שממנה ניצל בנס, עשה להקמת היישוב מחדש. ספרו, ובו מיטב דרשותיו, נושא שם סמלי שעניינו

משהו יקר במיוחד; עין היא איבר הראייה. מרכז העין נקרא בבת העין או בת עין, כפי שהביטוי מופיע בתנ"ך: "שמרני כאישון בת-עין" (תהלים, יז). (עין היא גם מקור מים, מעיין; זהו גם שמו של יישוב קהילתי שהוקם בהרי יהודה, סמוך לכפר עציון, ב-1989).

בת עמי (22) ב 4
 שם סמלי. כינוי לעם ישראל. מופיע פעמים אחדות בתנ"ך: "...לנחמני על שד בת-עמי" (ישעיהו, כב), "הנה קול שוועת בת-עמי" (ירמיהו, ח), "נשברה בתולת בת-עמי" (ירמיהו, יד) ועוד. ספרו הציוני של רילף*, שבו קרא לכבוש את ארץ-ישראל ולהקים בה מחדש מדינה יהודית, נקרא ארוכת בת עמי.

בת ציון (19) ד 4
 שם סמלי. כינוי לשבט יהודה, שירושלים – היא ציון – היתה בנחלתו. הצירוף הזה מופיע פעמים אחדות בתנ"ך: "בזה לך, לעגה לך בתולת בת-ציון, אחריך ראש הניעה בת ירושלים" (מלכים ב, יט), "ונוותרה בת-ציון כסכה בכרם" (ישעיהו, א), "אמרו לבת-ציון, הנה ישעך בא" (ישעיהו, סב), "קול בת-ציון תתיפח" (ירמיהו, ד) ועוד.

הכשרת קרקע באחוזת בית – 1909

ג

גאולה (22) א 1
חברה שהוקמה ב־1902 במטרה לגאול קרקעות - לרכוש אותן במטרה למכור חלקות מהן למתיישבים. תחילה פעלה במושבות, והשתתפה גם ברכישת הקרקע לשכונות שהיו אחר כך לתל־אביב, בייחוד שכונת גאולה, כמובן, שנקראה על שמה.

גבולות (22) א 3
אחד משלושת המצפים הראשונים שהוקמו בנגב ב־1943. ב־1949 עבר למקומו הנוכחי, מדרום־מזרח לצומת מגן, ונקרא בשמו מחמת קרבתו לגבול מצרים. שמות רחובות ניתנו גם על שם שני המצפים האחרים, בית אשל ורביבים.

גביון, חי, הרב (1892-1966) (19) ג 4
מראשי קהילת טריפולי בלוב. נולד בבנגזי והיה מהראשונים לאמץ את הרעיון הציוני בדבר גאולת עם ישראל. החל בפעילות חינוכית לטיפוח האהבה לארץ־ישראל בקרב בני הנוער והכשרתם לעלייה. נוכח מצבם הכלכלי של בני העדה, התקשה לשכנע הורים לוותר על העזרה של ילדיהם בפרנסה לטובת חינוכם, ובמקרים רבים אימץ ילדים למשפחתו הענפה ודאג לכל מחסורם. היה אב בית דין ורב ראשי ליהודי טריפולי בשנים 1937-1951 וכן מפקח כללי על תלמוד תורה, ועזר לבני הקהילה בעצה ובסיוע חומרי. סייע גם ללא יהודים שפנו אליו. סייע לעלייתם ארצה של רבים מיהודי לוב, ולבסוף העלה גם את בני משפחתו - ואילו הוא עצמו ובתו נעמי נשארו בטריפולי להשלים את המלאכה. עלה ארצה ב־1951.

גְּבִירְטִיג, מַרְדְּכִי (1877-1942) (19) ג 3
כינויו הספרותי של המשורר והמלחין מרדכי גִּירְטִיג, שנרצח בידי הנאצים בקרקוב, פולין, העיר שבה נולד. היה נגר לפי מקצועו בקרקוב עירו, וכתב שירים וכן פזמונים - מלים ומנגינות - בידיש, גם לתיאטרון. אחרי הפרעות בעיר פרישטיק ב־1938 כתב את שירו "העיירה בוערת" (במקור "סְבֶרְעֶנט בְּרִידְעֶרְלֶעך" - בוער, אחים) שהפך להימנון ששרו המורדים בגיטאות; בתרגום לעברית מאת שלונסקי*: "אחים, שרפה! שרפה! / עיירתנו בוערה כולה, / בה רוחות שחורות יסערו, / להבות חורבן יבערו, /

עקבותיה לא נשארו, היא עולה באש [...] כי הלהבות יתמידו, / את כולנו פה ישמידו, / רק שרידי קירות יעידו / מה שפה קרה..." ספר שיריו העיירה בוערת ראה אור ב־ 1967 בספריית פועלים.

גבעולים (19) ד 4

מושב בנגב הצפוני מדרום לנתיבות. הוקם ב־1952 בידי עולים מעיראק וכורדיסטאן כחלק מישובי שרשרת. שמו סמלי, ומייצג חלק מהצמח, המוליך מזון ומים מהשורשים אל העלים, הפרח והפרי.

גבעון (16) א 4

עיר קדומה, שלא נהרסה עם כיבוש הארץ מפני שתושביה הערימו על יהושע בן נון*: משלחת מטעמם התייצבה לפניו בנעליים בלות, כאילו באה מארץ רחוקה, והוא נאות לחתום עמם על שלום. כאן החלו ה"נערים" של שאול ושל דוד במשחק מוות, שבהמשכו הרג אבנר* בן נר את עשהאל* בן צרויה. (מאמצע שנות ה־70 של המאה ה־20 עד אמצע שנות ה־80 היה זה שמו של יישוב זמני, שהתקיים עד שתושביו איכלסו את גבעת זאב, לצד חדשה - היא גבעון החדשה, יישוב שהוקם ב־1979).

גבעת בן יהודה (20) ב 4

על שמו של ישראל בן יהודה (1911-1936), איש ההגנה. נולד באסטוניה ועלה לארץ־ישראל ב־1933. נפל בהגנה על שכונת שפירא בתל־אביב והובא למנוחות בבית הקברות ברחוב טרומפלדור.

גבעת המורה (16) א 2

גבעה בעמק יזרעאל ליד עפולה, לא הרחק מהתבור, שפסגתה 515 מטר מעל פני הים. נזכרת בתנ"ך (שופטים ז). מכונה גם "החרמון הקטן", מפני שצליינים נוצרים זיהו אותה בפסוק "תבור וחרמון בשמך ירננו" (תהילים פט). זהו גם שם ספרו של שלמה מימון*. בית הסתדרות המורים מצוי בפינת רחוב זה.

גבעת התחמושת (15) ד 3

אתר בצפון ירושלים שבו התחולל קרב קשה במלחמת ששת הימים*. במקום היה מתחם של הצבא הירדני, וכיבושו הוטל על גדוד צנחנים. גילויי הגבורה וההקרבה הפכו את שם המתחם לאחד מסמליה של המלחמה ההיא. המקום הוכשר לביקורים לימודיים ומתקיימים בו טקסי זיכרון ביום השנה לשחרור ירושלים.

גבעת פ"ח (25) ג 1
 גבעה בשפלה, בין ראש העין ובית נחמיה, שעליה התחולל קרב קשה במלחמת העצמאות ונהרגו בו 28 (כח) לוחמים. (וכן מושב שהוקם ב-1950 בידי עולים מתימן להנצחתם; מצבה לזכרם מתנשאת על גבעה ממזרח למושב.)

גבעתי (19) ד 3
 חטיבה בצה"ל שרשמה לזכותה את בלימת הצבא המצרי בדרום במלחמת העצמאות. חודשה בשנות ה-80 של המאה ה-20 כחטיבת רגלים סדירה. מאז 1950 זהו גם שמו של מושב במישור החוף, ממערב לבאר טוביה וממזרח לגשר עד הלום - המקום שבו נבלמה הפלישה.

גדיש (19) ד 4
 השם סמלי, ערימת תבואה שנקצרה לפני הפיכתה לאלומות. בסמוך רחובות דגן, קמה, שיבולים. גדיש הוא שמו של מושב בחבל תענך, מדרום-מערב לעפולה, שהוקם ב-1956 בידי עולים ממרוקו.

גדליהו [בן אחיקם בן שפן]

(המאה ה-6 לפנה"ס) א 3
 מושל יהודה מטעם הכובש הבבלי (הכשדי), בעל הסמכות היהודי האחרון אחרי חורבן בית ראשון. בן למשפחת שרים. ישמעאל בן נתניה מבית דוד רצח אותו ואת חיל המשמר הבבלי. מפחד נקמה ברחו רבים מיהודי הארץ למצרים. לזכר הארוע נקבע צום גדליהו ביום ג בתשרי.

גדנ"ע (5) ג 3
 ראשי תיבות של **גדודי נוער**: מסגרת שהוקמה בארגון ההגנה ומתקיימת עד היום. ב-1948 השתתפו נערי הגדנ"ע במלחמה במקומות אחדים. אחרי מלחמת העצמאות פעל הגדנ"ע במסגרת צה"ל, בעיקר בהכשרת בני נוער בתחומי חיילות וכושר גופני, והכשרה מוקדמת לצה"ל.

גדעון [בן יואש] (המאה ה-11 לפנה"ס) ב 3
 בן יואש, מן השופטים* שהנהיגו את העם לפני כינון המלוכה. כבן למשפחה צנועה בשבט מנשה לא ראה עצמו ראוי, אך קיבל על עצמו את השליחות מיד המלאך שפקד אותו. גייס את העם, שיחרר כל "מי ירא וחרד", ואת הנותרים העמיד למבחן השתייה: מי שכרע כדי לשתות שוחרר, ונותרו 300 איש שליפקו את המים. אחרי שריגל במחנה המדיינים, יצא נגדם והכה אותם שוק על ירך, "והנופלים מאה ועשרים אלף איש שולף חרב" (שופטים, ח). נקרא גם ירובעל. על שמו נקראו המושב כפר גדעון והיישוב הקהילתי גדעונה, שניהם בעמק יזרעאל.

גדרה (22) א 1
מהמושבות הראשונות בארץ. הוקמה ב־1884 בקצה הדרומי של השפלה, דרומית לרחובות, בידי קבוצה מאנשי ביל"ו*. מסמנת את הגבול הדרומי של המרכז הצפוף של הארץ: מחדרה עד גדרה. נקראת בשם היישוב הקדום גדרה בנחלת שבט יהודה, ששובש לקטרה בפי הערבים.

גואל (20) א 3
בימי קדם נקרא כך מי שנשא לאשה אלמנה ללא ילדים – שאלמלא כן היתה נשאת בבדידותה. מאוחר יותר היה לשם נרדף למשיח, מי שבידו להביא פדות לעם כולו.

גובר, רבקה (1902–1981) (6) א 3
אם שכולה שהקדישה את חייה לעבודה התנדבותית. נולדה ברוסיה, למדה באוניברסיטה, וב־1925 עלתה לארץ-ישראל עם בעלה מרדכי. במלחמת העולם השנייה התנדבה לצבא הבריטי. במלחמת העצמאות נפלו שני בניה, אפרים וצבי (במרס וביולי 1948). עד 1954 פעלו ההורים השכולים כמתנדבים בתחום קליטת העלייה; רבקה, שכונתה "אם הבנים", לימדה במעברה, אימצה בת של משפחת עולים, והוציאה לאור את ספר האחים, מעזבונו של בניה. רבקה ומרדכי גובר היו מראשוני המתיישבים בחבל לכיש, מכרו את ביתם הקודם ואת הכסף תרמו לקרן המגן לבטחון ישראל. על שם בניהם נקרא כפר אחים, וב־1968 עברו להתגורר בו. ב־1976 קיבלה רבקה גובר את פרס ישראל לקליטת עלייה, ואת כספי הפרס חילקה בין עולה מברית-המועצות ובין יתומה מקריית שמונה שמשפחתה נספתה בהתקפת מחבלים.

גוז'קוב, מיכאל יוסף (1806–1837) (24) ב 1
מוסיקאי, "כליזמר" יהודי (מנגן בתזמורת שמחות עממית). נולד בשקלוב, בְּלָרוּס. בגלל ליקוי בריאות נבצר ממנו לנגן בכלי נשיפה כאביו לפניו, שניגן בקלרנית, וכך היה לנגן וירטואוז בכלי נקישו, והתקין כלי נגינה שממנו התפתח הקסילופון. ב־1831 עזב את ביתו, נדד ברוסיה ובאירופה והופיע בקונצרטים בפני קהל בלבוש מסורתי של יהודי חרד. נפטר בדמי ימיו באאכן שבגרמניה.

גוטלובר, אברהם דב בר (1811–1899) [שביל] (15) ג 4
משורר ומתרגם, כתב בעברית וביידיש. נודע גם בכינויו הספרותי מְהַלְלָאֵל. נולד בוהלין, היה מראשוני תנועת ההשכלה*. קובץ שיריו הראשון נדפס בווארשה. היה מורה ב־1851–1873 וכתב מחקרים בקבלה, על הספרות והשירה בעברית וכן על תולדות הקראים. הגן על משה מנדלסון* מפני מבקריו ותירגם את ספרו ירושלים ב־1867. תירגם את

נתן החכם* לג"א לסינג ב־1874. ערך ירחון בשם הבוקר אור שיצא לאור (בהפסקות) ב־1876-1886. ספרו זכרונות ומסעות ראה אור בעברית.

גוטליב, מאוריצי (1856-1879) (17) ג 3
 צייר יהודי ברוך כשרון. נולד בפולין ופעל בה. היה תלמידם של ציירים בלבוב ובוינה - שבהן הציג את ציוריו, וכן במינכן ובקרקוב - שבה נפטר משחפת. למרות מותו בגיל צעיר (23), נחשב לאחד מגדולי הציירים היהודים במאה ה־19. צייר דיוקנאות ועוד, אך ציוריו הגדולים הוקדשו לנושאים יהודיים: גם כשצייר את ישו עם תלמידיו לא שכח להלבישו בטלית קטן ולהניח כיפה על ראשו; והרי ישו היה יהודי מן הגליל. הציור הגדול האחרון שלו, יום הכיפורים (1878), מוצג בתערוכת הקבע של מוזיאון תל־אביב ואת שמו חתם עליו באותיות עבריות. גם אחיו, ליאופולד, היה צייר.

גוטמן, נחום (1898-1980) (8) א 4
 צייר, מאייר וסופר שכתב לילדים ולמבוגרים. נולד ברוסיה לסופר ש' בן ציון*, עלה עם הוריו לארץ־ישראל ב־1905, גדל בשכונת נוה צדק ובתל־אביב ולמד בגימנסיה הרצליה* ובבצלאל. התנדב לגדוד העברי*. בשנות ה־20 למד בוינה, ברלין ופריס. צייר מנופי הארץ ודיוקנאות, צייר תפאורות לתיאטרון, בנה קירות פסיפס ואייר ספרי ילדים רבים. ב־1925 צייר את סמל העיר תל־אביב, שבו הוכנסו שינויים במהלך השנים מאז. השתתף בתערוכות בארץ ובחוץ לארץ, והיה חתן פרס ישראל לציור לתשל"ח־1978. בין ספריו, שאותם גם אייר ושהיו אהובים מאוד על בני הנוער: בארץ לובנגולו מלך זולו, הרפתקאות חמור שכולו תכלת; סמוך למותו כתב את תולדות חייו עם אהוד בן עזר בספר בין חולות וכחול שמים. יקיר תל־אביב לתשל"ו־1976. בנוה צדק הוקם מוזיאון לאמנות הנושא את שמו ומציג מיצירותיו.

גולדברג, יצחק לייב (1860-1935) (21) ג 1
 "הנדיב הלא ידוע" שתרום את רוב כספו לתל־אביב. התגורר בוילנה ב־1878-1914 ועסק במסחר, היה ממייסדי חברת היינות "כרמל", מחובבי ציון* וממייסדי גאולה*, הוצאת אחיאסף ומו"ל של העולם, עיתון ציוני שראה אור בוילנה, ועמד בראש אגודת בני משה* בעיר זו. היה הצייר של וילנה בקונגרסים ציוניים. ביקר בארץ פעמים אחדות ורכש קרקעות. רכישת הקרקע הראשונה שביצעה קק"ל* היתה מתנה מידי: 200 דונם בחדרה. עלה לארץ־ישראל ב־1919, התגורר תחילה בהרטוב ואחר כך בתל־אביב, ייסד בה את עיתון הארץ ונידב שטח קרקע לגן ציבורי. ייסד את בית

החרושת סיליקט לייצור לבנים לבניין תל-אביב (היום בית כלל בפינת דרויאנוב-טבריה). רכש את אדמות הר הצופים ונתן אותן במתנה לאוניברסיטה העברית. נדב למפעלי תרבות בתל-אביב ובכל הארץ. בנו בנימין נרצח בידי ערבים באבו כביר ב-1929, והשכונה שהקים ברמת גן נקראה לכבודו תל בנימין. אחיו, דב גולדברג, היה ממקימי קרן היסוד*, עלה ארצה ב-1920 ונפצע פצעי מוות בראשו בהתקפה של ערבים במאורעות 1921.

גולדברג, לאה – ראו לאה המשוררת

גולדמן, נחום, ד"ר (1895-1982) (22) ב 3
מראשי הציונות, נשיא ההסתדרות הציונית העולמית (1956-1968) ונשיא הקונגרס* היהודי העולמי (1953-1977). נולד בליטא, למד באוניברסיטה בגרמניה, היה מעורכי אנציקלופדיה יודאיקה שנדפסה במהדורה גרמנית ועברית בהוצאת "אשכול", שאותה הקים עם יעקב קלצקין*. היה פעיל בתנועה הציונית, ומ-1929 - חבר הוועד הפועל. ב-1935 היגר לארצות-הברית. אחרי מלחמת העולם נחשב לאחד מדובריה העיקריים של הציונות. בין היתר נטל חלק פעיל בשיחות על הסכם השילומים בין גרמניה המערבית וממשלת ישראל.

גולדפֿון, אברהם (1840-1908) (24) ב 2
מייסד התיאטרון היידי, במאי ומחזאי, פייטן שכתב בהומור וידע לשמח את קהלו. נולד באוקראינה והחל את דרכו כמשורר עברי. הדפיס את שיריו באודסה שבה ניסה את כוחו במסחר - פשט את הרגל ונאלץ לעזוב את רוסיה ב-1875. היה עורך עיתונים בצ'רנוביץ, ויסד להקת תיאטרון ביאסי עם הזמר ישראל גרודנר. כתב מחזות זמר וכן דרמות שהיו אהובות על הקהל היהודי, והציג עם להקתו בערים שונות במזרח אירופה. מבין כ-50 מחזות שכתב, וחלקם תורגמו לעברית, מפורסמות יצירותיו המוסיקליות המכשפה ושני קוני למל. ב-1883 אסרה ממשלת הצאר להציג מחזות ביידש ברוסיה; תחום הופעותיו צומצם, וב-1887 היגר לארצות-הברית, חזר לאירופה והפליג שוב לארצות-הברית ב-1903. ידוע גם שיר הערש פרי עטו, "צימוקים ושקדים".

גולומב, אליהו (1893-1945) (20) ב 4
ממייסדי ההגנה* ומפקדה הראשי במשך שנים רבות. נולד בבֶּלְרוּס, עלה לארץ-ישראל עם הוריו ב-1909, גר בתל-אביב והיה מבוגרי המחזור הראשון של הגימנסיה* הרצליה. אחרי סיום הלימודים יצא ב-1914 להכשרה בדגניה*, וב-1918 התנדב לגדודים העבריים. מ-1921 היה נציג ההסתדרות

הכללית בארגון ההגנה*. עסק ברכישת נשק (1922-1924). מ-1931 היה חבר במפקדה הארצית של ההגנה, ולמעשה מי שקבע את עקרונות הפעולה ואת קווי הביצוע. היה ממעצבי שיטת ה"הבלגה" וסבר שיש להישמע בכול למוסדות הלאומיים - ובראשם הסוכנות* - ולכן גינה את ההתארגנות של מחתרות אצ"ל* ולח"י*; עם זאת תיווך בהסגרתם לידי הבריטים של בכירי המחתרת כדי שלא ימתו. בבית שבו התגורר בשדרות רוטשילד בתל-אביב פועל מזיאון ההגנה.

גולי אריתריאה (5) ד 4

251 מלוחמי אצ"ל* ולח"י* שהוצאו באישון לילה ב-1944 מבתי הסוהר בארץ-ישראל והוטסו למחנה המעצר סמבל ליד אסמרה, אריתריאה. שם, בסודן ובקניה (להלן) ישבו כמעט 4 שנים. השלטונות הבריטיים צירפו אליהם עצורים נוספים בשנים הבאות, ובהם גם יצחק שמיר (יזרניצקי), ממפקדי הלח"י ולימים ראש ממשלת ישראל; ויעקב מרידור*, ממפקדי האצ"ל ולימים שר בממשלת ישראל. שני אלה היו מהמעטים שהצליחו לברוח מהמעצר.

גולי קניה (5) ד 4

תחנתם השלישית והאחרונה של לוחמי אצ"ל* ולח"י*, אחרי שישבו באריתריאה (ראו לעיל) ובסודן. הגולים הועברו אל מחנה גילגיל בקניה ב-20 באוגוסט 1947 והוחזקו שם עד 5 ביולי 1948 - כמעט חודשיים אחרי שקמה מדינת ישראל. העילה להעברת העצורים לגילגיל הייתה הבריחות מהמחנות הקודמים; אבל יעקב מרידור* ברח עם אנשי אצ"ל נוספים גם ממחנה זה.

גולי קניה [סמטה] (5) ד 4

ראו לעיל.

גוליניקין, מרדכי (1875-1963) א 3

מייסד האופרה הישראלית ומנצחה. נולד באוקראינה, למד בקונסרבוטוריון בווארשה ועבד כמנצח בבתי אופרה ברוסיה מ-1896. עלה לארץ-ישראל ב-1923, הקים את האופרה הישראלית בתל-אביב וניצח עליה למרות שעמדו לרשותו אמצעים מעטים; משום כך פעלה האופרה לסירוגין, ומייסדה נלחם בציפורניים להמשיך ולהפעילה.

גונן (19) ג 1

קיבוץ למרגלות רמת הגולן*, במזרח עמק החולה. ב-1951 הוקמה כאן היאחזות נח"ל, שאוזרחה ב-1953, שנה אחרי שהתיישבו במקום גרעינים של הצופים מתל-אביב ומירושלים. השם סמלי. בשמורות סביב הקיבוץ שרידי ביצות אגם החולה, מעיינות ועוד.

גופר, ברוך (1900–1972) (19) ד 4

מנהל גן החיות של תל־אביב. נולד בגליציה. עוד בנעוריו התגייס לצבא אוסטריה, ונפצע בחזית הרוסית במלחמת העולם הראשונה. עלה לארץ־ישראל ב־1920, הצטרף לגדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור* ועבד בסלילת כבישים ובייבוש ביצות כברה. היה קצין במשטרת המנדט הבריטי (ולימים הושאל גם למשטרת ישראל, שבה כיהן כמפקד מחוז חיפה). מ־1936 עבד בעיריית תל־אביב, ומ־1942 היה מנהל גן החיות העירוני, שנמצא ב"גן הדסה" בלב תל־אביב של הימים ההם (היום "גן העיר" ליד בניין העירייה). כתב סיפורים מהווי הגן וספרים לילדים: *גם לחיה נשמה* (1946), *ג'ונגל בכרך* (1959) ו*בחתרת החיות* (1966). לכתחילה היתה הכוונה לשם העץ שממנו בנה נח את התיבה.

גור (גרזובסקי), יהודה (1862–1950) (15) ד 1

סופר, בלשן ומחבר ספרי לימוד ומילונים. נולד בפלוריס, למד בישיבות סלוצק וולוז'ין ואחר כך נסע לוילנה לרכוש השכלה כללית. עלה לארץ־ישראל ב־1887 והיה פועל חקלאי ושומר במושבות. ב־1889 החל ללמד ולכתוב ספרי לימוד, מילונים וסיפורים לילדים. ב־1893 השתתף בעיתון הילדים העברי הראשון בארץ, *עולם קטן*. ב־1906–1929 עבד בבנק אפ"ק* בניירות וביפו. אזרחות כבוד של תל־אביב הוענקה לו עם השלמת מילונו ב־1937.

גור, (מוטה) מרדכי (1930–1995) (7) ד 3

הרמטכ"ל העשירי של צה"ל ושר בממשלת ישראל. נולד בישראל, גדל ברחובות, נער בשורות הפלמ"ח*. לחם במלחמת העצמאות עם גדוד הפשיטה של חטיבת הנגב. היה מראשוני גדוד הצנחנים שפעל נגד הפדאיון – מחבלים בנוסח שנות ה־50 – בפקודו של אריאל שרון, השתתף בפעולות הגמול ונפצע בפעולת חאן יונס ב־1955. פיקד על חטיבת גולני, ובמלחמת ששת הימים* – על חטיבת הצנחנים ששיחררה את ירושלים העתיקה. אחרי המלחמה נדפסו שישה ספרי ילדים שכתב בסדרה *עזית הכלבה הצנחנית* (1969–1971) וכן ספריו הדוקומנטריים, *הר הבית בידינו* (1972), *שער האריות* (1974) ו*פלוגה ד* (1976). התמנה לרמטכ"ל עם התפטרותו של דוד אלעזר* וכיהן ב־1974–1978. היה ח"כ מ־1981, שר הבריאות ב־1984–1986 וסגן שר הביטחון מ־1992.

גור אריה [סמטה] (16) ב 3

דימוי שבו השתמש יעקב – "גור אריה יהודה, מטרף בני עלית, כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו" (בראשית, מח) – והסמל של בית המלוכה של דוד המלך*. שם סמלי, קשור לקרבת הרחוב אל גן החיות שבו הוחזקו גם אריות. הביטוי נזכר בברכת משה לשבטים, ודווקא לשבט אחר: "דן גור אריה יזנק מן הבשן" (דברים, לג).

ג'ורג' החמישי, המלך (1865–1936) (16) ב 4
 מלך בריטניה. עלה לכס המלכות ב־1910. קריאת מחצית רחוב הכרמל בשמו נעשתה בחצי יובל למלכותו, ונועדה לציין כי בחסותו ניתנה הצהרת בלפור*, ולהביע שמחה על כיבוש הארץ מידי האימפריה העות'מנית על ידי הצבא הבריטי בפקודו של אלנבי* (ובכלל זה כיבוש תל־אביב בידי גנרל היל*).

גורדון, אהרן דוד (1856–1922) (17) ג 2
 מהוגי תנועת העבודה בציונות. נולד באוקראינה, התחנך על ברכי המסורת, למד שפות וספג השכלה רחבה. עלה לארץ־ישראל רק במות הוריו, ב־1904. עבד עבודה גופנית למרות שהחל בכך בגיל מבוגר. ב־1912 עלה לגליל ועבד במגדל*, כנרת* ודגניה*. ממש כפי שהאמן עובד לא למען הרווח הכספי, טען, כך אין לראות בעבודה בכלל אמצעי – לפרנסה – אלא "תכלית", חלק בלתי נפרד מהיותנו בני אדם. ביחוד סבר כי דברים אלה נכונים לגבי העבודה החקלאית המעלה לחם על שולחנו, ולגבי תחיית העם היהודי בארץ־ישראל. תנועות הנוער הציוניות אימצו את "תורת העבודה" שלו, וב־1925 קמה תנועת "גורדוניה", על שמו; בשיאה היו בה עשרות אלפי חניכים במדינות אירופה, וב־1945 נבלעה בארץ־ישראל בתנועה המאוחדת. בסמוך רחובות נוספים על שם אישים מתנועת העבודה בארץ ובעולם: א' ברנשטיין וארלוזורוב.

גורדון, י"ל [יהודה ליב] (1830–1892) (16) ב 3
 החשוב במשוררי ההשכלה*, ידוע בראשי תיבות שמו, יל"ג. נולד בוילנה, ליטא, התקרב למשכילים העבריים בעירו ולמד שפות זרות. מ־1853 היה מורה בפלך קובנה. כתב קינה על חברו מיכ"ל* שמת. ספר שירה, אהבת דוד ומיכל (1856), ספר עיבודים סיפוריים משלי יהודה (1859), שיר שבו הביע את השקפתו, הקיצה עמי (1863), ופואמות היסטוריות ובהן ביקורת על רבנים שמרניים. תירגם את ספר שיריו של ביירון*, נעימות עבריות, בשם זמירות ישראל (הספר תורגם עוד פעמים אחדות). ב־1879 נאסר עקב הלשנה, כנראה כנקמה על מאבקיו. אחרי הזעזוע שבפרעות 1881 הטיף להגירה לארצות־הברית, אף־על־פי שראה בה מקלט ארעי.

גורדון, י"ל [סמטה]
 ראו לעיל

גורדון, ש"ל – ראו של"ג

גורי, ישראל (1893–1965) [שדרות] (24) ב 1
 חבר כנסת ופעיל במפלגות הפועלים. נולד בבסרביה, היה פעיל בצעירי ציון, עלה לארץ־ישראל ב־1919 ועבד בתחום הכספים בעיריית תל־אביב. לאחר מכן היה חבר מועצת

עיריית תל-אביב מ-1929 ומנהל מחלקת התרבות מ-1930, ראש ועדת הביקורת של ההסתדרות, ציר לאסיפת הנבחרים, חבר כנסת מראשיתה ועד מותו - ויו"ר ועדת הכספים שלה במשך כ-14 שנה, מ-1951. בנו הוא המשורר חיים גורי.

גורן, שלמה, הרב (1917-1994) (11) ד 4
 הרב הראשי לישראל, הרב הראשי לצה"ל והרב הראשי לתל-אביב. נולד ב-1917 בפולין, עלה לארץ-ישראל עם משפחתו ב-1925 ולמד בישיבת חברון בירושלים מ-1929. התגייס להגנה ב-1936. לחם במלחמת העצמאות באזור ירושלים, וכיהן כרב הראשי לצה"ל בשנים 1948-1968, חלקן בדרגת אלוף. נודע במאבקו להחלת דיני כשרות בכל מחנות צה"ל, וכן בהתרת עגונות של חללי צה"ל. עוטר בכנפי צניחה. תקע בשופר בכותל המערבי המשוחרר באייר תשכ"ז (יוני 1967), אחרי עשרות שנים שבהן נמנע הדבר מיהודים. עם שחרורו מצה"ל נבחר לרבה הראשי של תל-אביב, וב-1972 - לרב ראשי לישראל, תפקיד שבו כיהן עד 1983 לצדו של הרב עובדיה יוסף, הראשון לציון; אחר כך הקים ישיבה בעיר העתיקה בירושלים. במהלך חייו כתב ספרי הלכה אחדים, וב-1961 קיבל את פרס ישראל ליהדות על מחקר בתלמוד הירושלמי.

גורקי, מקסים (1868-1936) (26) ב 1
 כינויו הספרותי של אלכסי מקסימוביץ' פשקוב, מגדולי הסופרים ברוסיה בתקופת המהפכה. סיפורו הראשון נדפס ב-1892 והכינוי שבו בחר פירושו "האומלל". היה מגולי התנועה המהפכנית וישב באי קפרי, איטליה, ב-1907-1913. תמך בבולשביקים, ועם זאת הסתייג ממעשיהם אחרי שעלו לשלטון ועזב את רוסיה ב-1921. ב-1924-1930 ישב בסורנטו שבאיטליה, וחזר לברית-המועצות. ב-1932 שונה שם העיר ניז'ני-נובגורוד, שבה נולד, לכינויו הספרותי. יש סברה שנרצח בפקודת סטאלין. מספריו: מאקאר צ'ודרה (1892), פומה גודדיב (1899), האם (1907), ילדות (1913), בין הבריות (1915). שם הרחוב נקבע במלאת 20 שנה למותו.

גוש חלב (17) ג 2
 יישוב מימי בית שני ואחריו, לא הרחק מצפת. ממנו בא אחד מראשי המרד נגד הרומאים, יוחנן בן לוי שכונה יוחנן מגוש חלב. לפי מסורת אחת, כאן קבורים שמעיה* ואבטליון*, ראש הסנהדרין ואב בית דינו במאה ה-1 לפנה"ס.

גוש עציון (20) א 3
 מהרחובות ששמם קשור בתקומת ישראל ובמלחמת העצמאות: שמו של אזור מדרום לירושלים שבו הוקמו ארבעה קיבוצים עבריים בין השנים 1943-1947: כפר עציון,

משואות־יצחק, עין־צורים ורבדים. בעקבות מצור ממושך וקרבות קשים נפלו היישובים יום לפני הכרזת המדינה; 150 מלוחמיהם נהרגו בקרבות ומאות הלכו בשבי. שרידי המגנים הקימו יישובים חדשים. אחרי מלחמת ששת הימים* חודש היישוב היהודי באזור וקמו בו היישובים כפר עציון, ראש צורים, אלון שבות, אלעזר, מגדל עוז, אפרת ועוד.

גז, מטילדה (1918–1990) (8) ב 4
חברת כנסת. נולדה בתוניסיה, והיתה פעילה בעליית הנוער בתוניס. עלתה לישראל ב־1957, והיתה חברת כנסת מ־1965, תחילה ברפ"י מפלגתו של דוד בן גוריון לאחר פרישתו ממפא"י־העבודה, ואחר כך בעבודה־מערך משרפ"י התמזגה בה.

גזית (6) ב 2
קיבוץ ברמת יששכר מדרום לכפר תבור. הוקם ב־1947 בידו עולים מרומניה ומפולין ונקלטו בו משפחות רבות מארגנטינה. שמו כשם אבן מידות ששימשה להקמת המקדש הראשון.

גזר (16) ב 3
עיר קדומה שהתקיימה בתקופה הכנענית, נזכרת במכתבי אל עמרנה (המאה ה־14 לפנה"ס) ובתנ"ך, והמקום שבו התגלה "לוח גזר" (המאה ה־10 לפנה"ס) – לוח חקלאי שבו נזכרים שמות החודשים. היתה עיר מבצר בימי החשמונאים, ויהודים ישבו בה גם בימי המשנה והתלמוד. היתה בעלת חשיבות גם בימי הביניים. (היום זהו שמו של קיבוץ בשפלה, סמוך לרמלה, שהוקם ב־1945 לא הרחק מהעיר הקדומה.)

גייגר, אברהם (1810–1874) (8) א 3
חוקר תולדות ישראל ומראשי הרפורמים בגרמניה, שטענו כי היהדות מציינת שייכות לעדה דתית בלבד, וכי יעודם של היהודים להפיץ בין העמים את תורת המוסר. ערך את סידור התפילה הרפורמי, כתב מחקרים על התנ"ך, ספרי היסטוריה וביוגרפיות של חכמי ישראל מימי הביניים.

גילת [מבוא] (6) א 2
מושב בנגב הצפוני, צפונית לאופקים. הוקם ב־1949 בידו עולים מתוניסיה וממרוקו. שמו נגזר מדברי הנביא, "תפרח ותגל אף גילת ורנן" (ישעיהו, לה).

גינזור (13) ג 3
יישוב קדום לחוף הכנרת, מצפון לטבריה. במקום נחשפו ממצאים המעידים על כך שאנשים חיו כאן עוד בתקופת הברונזה. בימי המשנה והתלמוד היה ים־גינזור אחד

משמותיה של הכנרת. היום – קיבוץ שהוקם ב־1937 בקרבת מקום לעיר הקדומה על אדמות שרכשה פיק"א. במקום מוזיאון על שם יגאל אלון*.

גינצבורג, מרדכי אהרן (1846–1795) [שביל] (15) ג 4
סופר עברי. נולד בליטא, נישא בשידוך בגיל 15 ותיאר זאת באוטוביוגרפיה אביעזר. ב־1817–1829 נדד והתפרנס מהוראה, התיישב בוילנה ואף בה שימש כמורה. ב־1841 פתח בית ספר יהודי חילוני ראשון בליטא (יחד עם המשורר שלמה זלקינד). ספריו שנכתבו בעברית, מהם שעניינם היסטוריה כללית כגילוי אמריקה או מלחמות נפוליון.

גיתית (25) ג 2
כלי נגינה קדום, ממשפחת כלי המיתר הנזכר בתנ"ך. וכן שמו של מושב בגבול בקעת הירדן, שצורת שטחו מזכירה את האופן שבו צויר כלי נגינה זה. הוקם ב־1972 כהיאחזות נח"ל, אוזרח ב־1975.

גלאנץ, ליב (1898–1964) (20) ב 4
חזן ומוסיקאי. נולד באוקראינה לאב ששימש כחזן בן חזן, ועבר לפני התיבה עוד כשהיה בן 8. רכש השכלה מוסיקלית והיגר לארצות־הברית ב־1926. שימש כחזן בניו יורק עד 1940, והרצה על מוסיקה דתית במכללה לחזנות בלוס אנג'לס ב־1941–1953. היה ציר ב־8 קונגרסים ציוניים וחבר בהנהלות של הקק"ל*, המגבית המאוחדת ועוד. עלה לישראל ב־1954 והיה ראש מכון תל־אביב למוסיקה דתית, חזן ראשי בבית הכנסת תפארת צבי בתל־אביב, שופט פרס אנגל* של עיריית תל־אביב, ומ־1959 – רקטור האקדמיה לחזנות בתל־אביב. נהג להופיע עם מקהלה, וזאת בבתי כנסת אורתודוקסיים. כתב נעימות לתפילות, לחזן ולמקהלה. יצירותיו נדפסו בשבעה כרכים והוקלטו.

גלבולום, אריה (1921–1993) (6) א 2
עיתונאי ופרסומאי. נולד בפולין, עלה עם הוריו לארץ־ישראל ב־1925 ולמד בבתי ספר בתל־אביב ובאוניברסיטה האמריקאית בביירות, לבנון. עוד כנער היה חבר ההגנה, ושוטרים בריטים אסרו אותו במהלך עוצר; הכתבה הראשונה שלו עסקה בחוויותיו בבית הסוהר. שנים רבות כתב בהארץ. במרכז ה"סקופ" הראשון שלו עמדו קשריו של המופתי הירושלמי, מנהיג המרד הערבי, עם השלטון הנאצי בגרמניה. כתבה שנויה במחלוקת תיארה את המוני העולים מארצות ערב באופן לא מחמיא, אך כשנה אחרי פרסומה, ב־1949, התחזה לעולה חדש, חי עם העולים במעברות וכתב על כך סדרת כתבות. כן ערך תכניות ברדיו ("כל צבעי הרשת"), היה לאיש יחסי הציבור של הבימה* ולפרסומאי.

גלוסקא, זכריה (1894-1960) (14) ב 3
 חבר כנסת. נולד בתימן, עלה לארץ-ישראל עם הוריו ב-1909; המשפחה התיישבה בנווה צדק, הוריו מתו ב-1910 והוא החל לעבוד במפעל לסוכריות ואחר כך בפרדסי פתח תקווה כדי לפרנס את אחיו ואחיותיו הקטנים ממנו. היה ממייסדי הסתדרות צעירי המזרחי ב-1921, יושב הראש שלה מ-1925 וממקימי התאחדות התימנים בארץ-ישראל שהיתה מיוצגת בוועד הלאומי ובקונגרסים הציוניים. ב-1939 יצא לערוך מגבית במצרים ובארצות-הברית, ובגלל פרוץ מלחמת העולם השנייה נשאר באמריקה וחזר ארצה רק ב-1949. היה ח"כ מטעם התאחדות התימנים בכנסת הראשונה.

גלוסקין, זאב (1859-1949) (15) ד 1
 מנהל אגודת הכורמים. נולד בפּוֹלֶרוֹס, היה מחובבי ציון* הראשונים בפולין, ממייסדי לשכת בני משה* והוצאת אחיאסף בווארשה וציר לקונגרסים הציוניים. כעשר שנים ניהל את חברת כרמל לשיווק יינות ארץ-ישראל של גולדברג*. עלה לארץ-ישראל ב-1906 וניהל את היקבים בראשון לציון וזכרון יעקב. היה מנהל חברת גאולה* בתל-אביב. עמד בראש המגורשים שיצאו את הארץ בפקודת התורכים במלחמת העולם הראשונה. אזרחות כבוד של תל-אביב הוענקה לו ב-1939, בהיותו בן 80. ביתו בתל-אביב הפך לספרייה ציבורית.

גלילי, ישראל (1910-1986) (12) ב 3
 חבר כנסת ושר בממשלות ישראל. נולד באוקראינה, עלה עם אמו לארץ-ישראל ב-1914, למד בנווה צדק והיה ממייסדי תנועת הנוער העובד וקיבוץ נען. היה מראשי ההגנה*, נציג ההסתדרות הכללית בה וראש המפקדה הארצית ב-1947. היה ממנהיגי אחדות העבודה, שר ההסברה ושר בלי תיק בממשלות אשכול*, מאיר* ורבין*. בעיקר היתה השפעתו רבה על החלטותיה של ממשלת גולדה מאיר בתחום מדיניות החוץ ועל ניסוחיה המדיניים.

גליצנשטיין, חנוך הנריק (הניך) (1870-1942) (16) א 2
 פסל ומאייר יהודי. נולד בפּוֹלֶין, למד בישיבה ועוד בילדותו גילף בעץ. למד באקדמיות לאמנות בלודז' ובמינכן. ישב ברומא ב-1897-1911 והציג בתערוכות בפריס וכן בגרמניה ובאיטליה. לימד באקדמיה לאמנות בווארשה ב-1911-1912, והיגר לארצות-הברית ב-1926. יצירותיו כוללות את הפסל משית, סְטוּדְנֵלוֹ (סֶבֶל שפיסל באיטליה) ודמויות נוספות של נשים וגברים, מפורסמים ואנונימיים. רבות מיצירותיו רוכזו במוזיאון על שמו בצפת, ומאוחר יותר עברו לידי מוזיאון ישראל בירושלים.

גליקסברג (6) א 3

אב ובנו: הרב **שמעון יעקב הלוי גליקסברג** (1870–1950), מראשי הרבנים ברוסיה, ממייסדי המזרחי שהיה פעיל ציבור בתל-אביב. נולד בפולין, היה רב בפינסק ובאודסה והיה פעיל הן במזרחי (לימים חלק מהמפד"ל) והן בחובבי ציון. עלה לארץ-ישראל ב-1937, התגורר בתל-אביב והיה אב בית דין ברבנות הראשית בעיר והרב בשכונת נורדיה. בנו, **חיים גליקסברג** (1904–1970), היה צייר וממייסדי אגודת הציירים והפסלים ב-1934. נולד ברוסיה כשאביו שימש כרב של פינסק. למד ציור אצל טובי המורים, עלה לארץ-ישראל ב-1925 וגר בירושלים, וב-1929 עבר להתגורר בתל-אביב. ניהל את "ביתן האמנים" ברחוב אלחריזי, צייר את נופי תל-אביב וכן דיוקנאות, דומם ועוד. הציג בתערוכות והשתתף בביאנלה של ונציה ב-1958. כתב את **ביאליק יום-יום**, מאמרים ועוד.

גליקסון, משה יוסף, ד"ר (1878–1939) ג 17

סופר ועיתונאי. נולד ברוסיה, למד פילוסופיה בגרמניה והיה מתלמידיו של הרמן כהן*. היה מחובבי ציון וציר לקונגרסים הציוניים; התנגד לתכנית אוגנדה. ערך כתבי עת במוסקבה, עלה לארץ-ישראל ב-1920, התמנה לעורך הארץ (1923–1938) והפך אותו לעיתון איכותי, כתב מונוגרפיה על אחד העם* ועל הרמב"ם*, תירגם ספרי פילוסופיה. היה חבר הוועד הפועל הציוני והוועד הלאומי. על שמו כפר גליקסון, ממזרח לבנימינה שהוקם בשנת מותו בתאונת דרכים.

גלעזר, אליהו (1912–1989) ד 5

מפעילי העלייה הבלתי ליגאלית. נולד בליטא, הצטרף לבית"ר בדנציג, התמנה לנציב בית"ר בלטביה ובאסטוניה וב-1935 לקצין שלטון. עוד ב-1932 אירגן קבוצת מעפילים שהגיעה ארצה דרך לבנון. כן טיפל בקבוצה של 50 עולים בלתי-ליגאליים שהגיעו בדרך הים. ב-1936 היה נציב בית"ר בליטא. ב-1938–1939 ניהל את העלייה הבלתי ליגאלית בחסות בית"ר מסניף בית"ר בצ'כוסלובקיה, והפך אותו למעוז עליות "אף-על-פי". עם פרוץ המלחמה המשיך לטפל בעלייה הבית"רית מפריס, ועלה לארץ-ישראל ב-1940 כמפקד ספינת מעפילים. גר בתל-אביב. התמנה לממלא מקום נציב בית"ר בארץ-ישראל. שירת בצבא הבריטי מ-1942, ואחרי המלחמה נרתם לפעולת ה"בריחה" של שארית הפליטה. היה ממקימי המסדר על-שם ז'בוטינסקי ונבחר לנגידו הראשון; פרט לכך פרש לחלוטין מהפעילות הפוליטית ועסק במקצועו, אופטומטריסט.

גלעינית (26) א 4

צמח בר חד שנתי בעל פרחים כחולים, לבנים או ארגמניים. צומח באזורי בתה, בדרום מישור החוף ובנגב. שייך למשפחת הזיפניים הנפוצה באזורים טרופיים או ממוזגים ומתאפיינת בזיפים או שערות.

גן לונדון – ראו לונדון, גן ואתר ההעפלה

גן מאיר [סמטה] (16) ב 4
 סמוכה לגן באותו שם, שהוא מהגדולים בתל-אביב ונושא את שמו של מאיר דיזנגוף*, ראש העיר הראשון של תל-אביב (ראו גם עמוד 105).

גני יהושע – (רבינוביץ, יהושע) (10) ב 2

הגדול בגני תל-אביב-יפו נקרא על שמו של יהושע רבינוביץ (1911-1979), ראש עיריית תל-אביב שבימיו קרם הגן עור וגידים. נולד בפולין, למד בוויילנה ועד עלייתו ארצה בשנת 1934 שימש כמורה ומנהל בית הספר העברי "תרבות" בווישניבה. זמן קצר לאחר עלותו ארצה הצטרף לארגון ההגנה ולמפלגת פועלי ארץ-ישראל, היה פעיל במוסדות ההסתדרות ומראשי ברית הקואורפציה הצרכנית בארץ. נבחר כחבר מועצת עיריית תל-אביב-יפו ב-1955, ושימש כסגן ראש העיר בשנים 1959-1969. בבחירות 1969 נבחר רבינוביץ לראשות העירייה, ובחמש שנות כהונתו קידם פרויקטים רבי מעוף; הבולט בהם היה הקמת הגנים הנקראים היום על שמו, אלפי דונמים של חורשות ומדשאות המושכים מטיילים, רוכבי אופניים ומשפחות. ב-1974 לא הצליח להיבחר לראשות העיר, אך נבחר לכנסת והתמנה לשר השיכון; וחודשים ספורים אחר כך היה לשר האוצר בממשלה החדשה. בתקופת כהונתו הונהג מס ערך מוסף. אחרי המהפך של 1977 כיהן כחבר כנסת עד מותו.

גניגר [מבוא] (6) א 2
 קבוצה בעמק יזרעאל. מייסדיה היו מאנשי העלייה השנייה שהתיישבו ב"דגניה ג" בעמק הירדן, ומחוסר קרקע – עברו לכאן ב-1922. כאן היה אחד מבסיסי הפלמ"ח. מקור השם ביישוב יהודי הנזכר בתלמוד.

גנני, שמואל (1888-1968) ד 3
 פעל להסתיר יהודים בתקופת המנדט. נולד בפולין, היה חבר בתנועת החלוץ*, עלה לארץ-ישראל ב-1924 עם אשתו ובנו והתיישב בתל-אביב. היה התושב הראשון ברחוב עמק יזרעאל (היום – פרנקל*) שבו פתח בית מלאכה, ואחר כך גר ברחוב אלנבי – וכאן סייע ליהודים שהיו חיילים בצבא הפולני להישאר בארץ; חייל כזה היה נכנס לביתו של גנני, מחליף את המדים בבגדים אזרחיים ומקבל תעודת זהות – מועבר לרחוב יבנה ומוסע לאחד הקיבוצים.

גנסיין, אורי ניסן (1881–1913) (17) ג 3
 סופר עברי. נולד באוקראינה, למד בישיבה שניהל אביו ושבה למד גם י"ח ברנר* ועוד בהיותו נער החל לכתוב שירים שהניעו את נחום סוקולוב* להזמין להצטרף למערכת הצפירה בווארשה. נדד ליקטרינוסלאב, לוילנה ולקייב, ושם סבל מהתקפי לב שהביאו למותו בגיל צעיר. זמן קצר ב־1907 היה עם ברנר בלונדון והשתתף בעריכת כתב העת המעורר, עלה באותה שנה לארץ־ישראל, וחזר בשנה שלאחר מכן לרוסיה. סיפוריו השפיעו על סופרים בני הארץ; לכמה מהם אופי אוטוביוגרפי: הם עוסקים בצעיר שעזב את ביתו בעיירה ויצא לנדודים.

גנתון (6) א 2
 מושב בשפלה, סמוך ללוד. הוקם ב־1949 בידי עולים מבולגריה וקלט משפחות מהונגריה, מרומניה, מצפון אפריקה ומפרס. נקרא בשמו של אחד מהכהנים מנהיגי העם בימי שיבת ציון: "...אנחנו כורתים אמנה וכותבים, ועל החתום שרינו לוינו וכהנינו; ועל החתומים [...] דניאל גנתון ברוך [...] אלה הכהנים" (נחמיה, י).

געש (26) ב 2
 קיבוץ בשרון, צפונית להרצליה. הוקם ב־1941 בידי חברי השומר הצעיר מאמריקה הדרומית שהוכשרו בקיבוץ נגבה, ועלה על הקרקע ב־1946. נקרא בשם פעולה טקטונית, וכך גם נקודת ציון בהר אפרים הנזכרת בתנ"ך: "...הַדֵּי מִנְחָלֵי גַעֲשׁ" (מלכים ב, כג).

געתון [מבוא] (6) א 2
 נחל וקיבוץ בגליל המערבי. הנחל חוצה את נהריה; הקיבוץ, הנמצא עשרה ק"מ מזרחית מנהריה, הוקם בידי עולים מהונגריה ב־1948. השם נזכר בתלמוד – ביישוב זה חיו עולי בבל.

גר צדק (26) א 2
 מי שהצטרף לעם היהודי מתוך הזדהות ואמונה עמוקה (גר סתם הוא זר הבא לגור עם קהילה שלכתחילה אינו שייך אליה). בין הגרים המפורסמים היו שמעיה ואבטליון (המאה ה־2 לפנה"ס), מלכי חדייב (המאה ה־1 לספירה) ורבים מתושבי פּוֹזֵר (המאה ה־8 לספירה), אונקלוס מתרגם התנ"ך לארמית (המאה ה־2 לספירה, עובדיה הגר הנורמני (המאה ה־11), רבי אברהם בן אברהם (שם שנהגו לתת לגר) שהפיץ את עקרונות היהדות בקרב נוצרים ועלה על המוקד ב־1264, הנזיר רוברט מהרדינג שהתגייר ב־1275, קטז'ינה מלכיר מקרקוב שנשפטה על כך שהתגיירה ונשרפה על המוקד ב־1539 והיא בת 80, והגרף ואלנטין פוטוצקי, המכונה הגר צדק מוילנה, שעלה על המוקד ב־1746.

גן מאיר (רחוב המלך ג'ורג' 35)

"טעו גנים צבורים, טעו עצים, הרבו צל" כך קרא דיזנגוף לתושבי תל אביב. לקראת יום הולדתו ה-70, בשנת 1931, הקצתה העירייה שטח לנטיעת גן עירוני על שמו. ב-27.1.1933 זכה אהרון הלוי אדריכל גנים ונוף בפרס ראשון על התכנית לעיצוב הגן בהשראת נוף ארצנו. הוא הציג גן עשיר בעצי אורן שיטהרו את האויר ויבריאוהו, עצי תומר כזקיפים על המשמר, רחבה לפסלים, אגם מים, פינות מרגוע ועוד. התכנית התעכבה: ובינתיים הציפו מי הגשמים את השטח, בשל מיקומו הנמוך, והליצנים אמרו כי זה אגם מאיר ולא גן מאיר...

חודשיים לפני מותו פנה דיזנגוף במכתב זועם לעירייה: "הגיע השעה שהמשחק הזה בגן מאיר יחדל. היות ואינני יכול לטפל בעצמי בשאלת הגן הזה הקשור בשמי, וגם אינני חפץ ששמי ימשיך להיות קשור עם גן מאיר אשר נעשה כבר לדבר המגוחך ביותר בתל אביב, הנני לבקשכם לבטל את כל ההצעה של גן מאיר ולא לקשור יותר את שמי עם המגרש הזה."

הסידורים שנדרשו להעברת הבעלות על הקרקע ולנטיעת הגן נמשכו משנת תרצ"א (1931) ועד תש"א (1941). עוד בשנת 1934 הגיעו להסדר עם בית החלוצות, בשנת 1936 התקבלה הקצבה מאת ממשלת המנדט על סך 5000 לא"י, בשנת 1938 עברה הבעלות על הקרקע לעיריית תל-אביב ונרשמה על שמה ובשנת 1941 החלו הנטיעות לפי תכנון מחדש של אביגדור משה, הגנן הראשי של עיריית תל-אביב, בשיתוף עם המהנדס העירוני שיפמן. הגנן אברהם קראוון ביצע את העבודה. הנטיעות כללו 800 עצי מחט, ברוש וקאזוארינות; 200 עצי תאנה, זיתים, חרובים ודקלים; כ-1,000 שיחים בני מינים שונים ואלפי שתילים אחרים. הגן נחנך ב-10.3.1944, יום הולדתו ה-83 של דיזנגוף ז"ל. את הטקס פתח ראש העיר ישראל רוקח ונכחו בו ותיקי תל-אביב, באי כוח השלטונות ומוסדות הציבור.

גבולות הגן היו רחוב בצלאל (כיום טשרניחובסקי) ממערב, המלך ג'ורג' ממזרח וסמטת רבנו תם מדרום. בשנת 2002, בתקופת כהונתו של רון חולדאי כראש העירייה, שופץ הגן: נוספו מתקני ספורט, תשתית האגם נבנתה מחדש, מבלי שנפגעה חזותו ההיסטורית, והוקצה שטח מגודר לעשיית צרכים לכלבים.

גן מאיר לאחר ששופץ

גרוזנברג, ישראל [אוסקר] (1866–1940) (21) ד 1
 עורך דין יהודי ברוסיה שהתפרסם עקב משפט בייליס ומאבקו בעלילת הדם. עם סיום לימודיו ב־1889 סירב להמיר את דתו כתנאי שיוכל ללמד באוניברסיטת קייב. תוך זמן קצר יצא שמו כעורך דין מעולה, בייחוד במשפט הפלילי. הגן על דשבסקי*, ופרסומו התעצם ב־1913 כשהצליח לעורר עניין בין־לאומי באנטישמיות ולהביא לזיכוי של מנחם מנדל בייליס, שהואשם ברצח נער רוסי למטרות פולחניות. הרב מזא"ה* העיד במשפט. הרחוב נקרא על שמו של גרוזנברג בחייו, מיד עם תום המשפט. אחרי מהפיכת 1917 היה ראש הוועד להגנה עצמית, וב־1920 עזב את רוסיה. נפטר בצרפת, ועשר שנים לאחר מותו התמלאה צוואתו ועצמותיו הועלו לארץ־ישראל.

גרונימן, סמי (שמואל) (1875–1952) (11) ד 2
 מחזאי ומשפטן. נולד בגרמניה, למד בישיבה ומשפטים באוניברסיטת ברלין, והוסמך כעורך דין ב־1904. כתב סיפורים, רומנים סאטיריים ומחזות, והיה פעיל בתנועה הציונית ויו"ר בית הדין של הקונגרס* הציוני. עלה לארץ־ישראל ב־1936 והתיישב בתל־אביב. בקומדיה יעקב וכריסטיאן (1927) שם לצחוק את תורת הגזע; המחזה שלמה המלך ושלמי הסנדלר בתרגום נ' אלתרמן* הפך למחזמר עם נעימותיו של ארגוב*. מחזותיו הוצגו בישראל. כתב אוטוביוגרפיה, זכרונות של יקה (1946).

גרונין, דב (1912–1947) (7) ד 2
 מעולי הגרדום*, הרוגי מלכות* של העת החדשה. נולד בהונגריה, עלה לארץ־ישראל כמעפיל ב־1939 והושם במעצר. הצטרף לאצ"ל, התגייס לצבא הבריטי ב־1940 והשתתף בקרבות באירופה. ב־1946 שב לפעילות באצ"ל, השתתף בהתקפה על משטרת רמת־גן שבה רוקן עם חבריו את מחסן הנשק של התחנה, ונפצע קשה בשעת הנסיגה. משהחלים הובא למשפט, כפר בסמכות בית־הדין הבריטי ונידון למוות. חטיפת שופט בריטי בידי האצ"ל הולידה הבטחה שגזר הדין לא ימומש, אך הבריטים לא עמדו בהבטחתם ותלו את גרונין באישון לילה. אנדרטה מאת חנה אורלוב* מול משטרת רמת־גן מנציחה את זכרו.

גרוסמן, חייקה (1919–1996) (26) ב 1
 לוחמת נגד הנאצים, פרטיזנית וחברת כנסת. נולדה בביאליסטוק, פולין, ופעילה בתנועת השומר הצעיר. במלחמת העולם השנייה היתה חברת ההנהגה של אי"ל, הארגון היהודי הלוחם, בגיטאות ליטא ופולין והשתתפה בקרבות בגיטו ביאליסטוק ב־1943. אחרי נפילת הגיטו הצטרפה לפרטיזנים. על תקופה זו סיפרה בספרה, אנשי

המחתרתית, שראה אור ב־1965. עלתה לישראל ב־1948, הצטרפה לקיבוץ עברון וכיהנה כיו"ר המועצה האזורית געתון ב־1949–1951. כיהנה כחברת כנסת ב־1969–1988 (חוץ מאשר ב־1981–1984), והיתה סגנית יו"ר הכנסת בכנסת ה־9 (1977–1981) וה־11 (1984–1988).

גרוסמן, מאיר (1884–1964) (25) ד 2

עיתונאי, מייסד סוכנות ידיעות יהודית ואיש ציבור. נולד ברוסיה ולמד בה. סייע בהקמת הגדוד העברי, פעל באוקראינה למען התארגנות לאומית־ציונית וערך עיתונים ציוניים. מ־1919 פעל בלונדון, הקים את ס"ט"א – סוכנות ידיעות טלגרפית יהודית – וסייע בידי ז'בוטינסקי* להקים את הצה"ר, ההסתדרות הציונית החדשה (הרוויזיוניסטית). עלה לארץ־ישראל ב־1934 ושימש כמנהל הבנק להתיישבות עממית בתל־אביב. במלחמת העולם השנייה פעל בארצות־הברית. אחרי המלחמה המשיך לשמש כעיתונאי ונבחר ליו"ר המרכז העולמי של התנועה הרוויזיוניסטית.

גרופית [מבוא] (6) א 2

קיבוץ בערבה, בין קטורה ויטבתה. הוקם כהיאחזות נח"ל ב־1963 ואוזרח ב־1966. פירוש שמו: ענף צעיר של זית או שקמה שממנו יצמח עץ. נחל בשם זה נשפך אל הערבה לא הרחק מהקיבוץ.

גריזים (17) ג 1

הר בשומרון, מדרום לעמק של שכם, גובהו 881 מטר מעל פני הים. אדמתו פורייה, למרגלותיו מעיינות והוא מכוסה בעצי זית. לא הרחק ממנו ניצב הר עיבל, הגבוה ממנו – 938 מטר מעל פני הים – באדמתו הצחיחה. שני ההרים היו בנחלתו של שבט אפרים, ולפי התנ"ך: "ונתתי את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל" (דברים, יא). השומרונים הקימו את מקדשם על הר הברכה ומשמרים עליו את פולחנם עד היום.

גרינבוים, יצחק (1879–1970) (25) ד 1

שר הפנים הראשון בממשלה הזמנית בישראל. נולד בפולין, למד משפטים והשתתף בעריכת הצפירה*. נבחר לסיים, בית הנבחרים הפולני (1919–1930) ונאבק בו על זכויות היהודים, וכן הקים "גוש מיעוטים" ב־1922, אך ההצלחה היתה כרוכה בעלייה ניכרת באנטישמיות. עלה לארץ־ישראל ב־1933 ועמד בראש מחלקת העלייה בסוכנות עד 1935, ובראש מחלקת העבודה עד 1946. כשקמה מדינת ישראל היה חבר מנהלת העם, וכשר הפנים בממשלה הזמנית אירגן את הבחירות לכנסת – שאליה "רק" ברשימה אישית, ונכשל. התפרסם במאבקו בחוגים דתיים. אזרחות כבוד של תל־אביב הוענקה לו ב־1959, במלאת לו 80.

גרינברג, אורי צבי (1896–1981) (8) ב 2

משורר והוגה דעות, חבר כנסת. נולד בגליציה והתחנך ברוח החסידות. שיריו נדפסו החל ב־1912. במלחמת העולם הראשונה שירת בצבא אוסטריה. עלה לארץ־ישראל ב־1923, עבד בפתח־תקווה ובעמק יזרעאל והשתתף דרך קבע בדבר מאז הקמתו ב־1925. אחרי מאורעות תרפ"ט (1929) הצטרף לרוויזיוניסטים, שראו בו מורה רוחני. ערך בפולין כתב עת רוויזיוניסטי, *די וועלט* (1931–1936), בארץ־ישראל הוציא לאור את *ספר הקטרוג והאמונה* (1937) שהשפיע רבות על חברי בית"ר ואצ"ל וחזר לערוך בפולין את *דער מאמענט*. נחלץ מפולין עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. מ־1945 נדפסו שיריו בהארץ, בירחון *סולם* ועוד. נאסר בידי הבריטים בימי המאבק. היה ח"כ בכנסת הראשונה מטעם חירות. זכה פעמיים בפרס ביאליק והיה חתן פרס ישראל לספרות בתשי"ז–1957. בשנות ה־90 ראתה אור מהדורה מדעית של כל כתביו.

גרץ, צבי היינריך (1817–1891) (17) ג 2

היסטוריון וחוקר המקרא. נולד בגרמניה, התחנך ברוח המסורת היהודית ולמד שפות זרות. ב־1837–1840 למד בהדרכתו של הרב שמשון רפאל הירש, ראש רבני גרמניה בזמנו. הוענק לו תואר ד"ר באוניברסיטת ינה על מחקר בהשפעת המיסטיקה ("גנוסיס") על היהדות, וזמן קצר שימש מנהל של בית ספר יהודי. ב־1851 החל לכתוב את ספרו על *תולדות עם ישראל*, מאמץ ראשון מסוגו לתיאור היסטורי מזווית ראייה יהודית. הספר רב הכרכים התפרסם ב־1853–1875, תורגם לעברית, יידיש, אנגלית ושפות אחרות. ב־1871 ביקר בארץ־ישראל; רק לאחר מכן ניגש לכתיבת הכרכים הראשונים בתולדות היהודים, על ימי בית ראשון ושני.

גרשון (גגה) שץ – ראו שץ, גרשון (גגה)**גת רימון (21) ד 2**

מושב ליד פתח תקווה*. הוקם ב־1926 ונקרא בשם עיר הנזכרת בתנ"ך כחלק מנחלתו של שבט דן שנמסרה ללויים: "וממטה דן [...] את גת־רמון ואת מגר־שָׁה" (יהושע, כא).